

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ УПРАВЛІННЯ, ПСИХОЛОГІЇ ТА
БЕЗПЕКИ

Кафедра менеджменту та економічної безпеки

**ВПЛИВ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ
ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ**

кваліфікаційна робота
здобувача вищої освіти
2 курсу заочної форми навчання
МАЛАНЧУК Василь Вікторович

Науковий керівник
кандидат економічних наук, доцент
ГОРБАН Ірина Михайлівна

Рецензент
доктор економічних наук, професор
ШТАНГРЕТ Андрій Михайлович

Кваліфікаційна робота допущена до захисту
„___” _____ 2025 р., протокол № ____
завідувач кафедри менеджменту та
економічної безпеки

(підпис) **КОПИТКО М.І.**
(ПРИЗВИЩЕ та ініціали)

Львів
2025

АНОТАЦІЯ

МАЛАНЧУК В.В. Вплив податкової політики на соціально-економічні процеси в державі. – Рукопис.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня «магістр» за спеціальністю 072 «Фінанси, банківська справа, страхування та фондовий ринок». – Львівський державний університет внутрішніх справ МВС України, Львів, 2025.

Кваліфікаційна робота присвячена аналізу теоретичних аспектів та практичного застосування податкової політики та її впливу на соціально-економічні процеси в державі. У роботі проведено аналітичну оцінку як внутрішніх, так і зарубіжних підходів до формування та реалізації податкової політики. Особливу увагу приділено аналізу ефективності податкових інструментів у регулюванні економічного розвитку та соціальної стабільності. Також у роботі розглянуто перешкоди та можливості інтеграції міжнародного досвіду у сфері податкової політики до умов в Україні.

Ключові слова: податки, податкова система, податкова політика, соціально-економічний розвиток, податкове регулювання, податкові реформи, соціально-економічна складова, фіскальні інструменти

ANNOTATION

MALANCHUK V.V. The impact of tax policy on socio-economic processes in the state. – Manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 072 "Finance, Banking, Insurance and Stock Market". – Lviv State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Lviv, 2025.

The qualification work is devoted to the analysis of theoretical aspects and practical application of tax policy and its impact on socio-economic processes in the state. The work provides an analytical assessment of both domestic and foreign approaches to the formation and implementation of tax policy. Special attention is paid to the analysis of the effectiveness of tax instruments in regulating economic development and social stability. The work also considers obstacles and opportunities for integrating international experience in the field of tax policy into conditions in Ukraine.

Key words: taxes, tax system, tax policy, socio-economic development, tax regulation, tax reforms, socio-economic component, fiscal instruments

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ.....	7
1.1. Суть та зміст сучасної податкової політики.....	7
1.2. Теоретичний базис розвитку соціально-економічних процесів в державі.....	13
1.3. Засади впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі	18
Висновки до розділу 1.....	23
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ В УКРАЇНІ.....	24
2.1. Сучасна податкова політика в Україні.....	24
2.2. Трансформація соціально-економічних процесів в Україні.....	29
2.3. Оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні.....	32
Висновки до розділу 2.....	37
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	39
3.1. Міжнародні практики розвитку соціально-економічних процесів через податкову політику.....	39
3.2. Проблеми на прогалини сучасної податкової політики в Україні...	45
3.3. Формування механізму підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток	48
Висновки до розділу 3.....	51
ВИСНОВКИ.....	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	56
ДОДАТКИ.....	60

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Податкова політика є одним з ключових інструментів державного регулювання економіки, що дозволяє уряду впливати на розподіл ресурсів, стимулювати або гальмувати певні економічні сектори, забезпечувати стабільність державних фінансів і контролювати інфляцію. Відповідно до вибору податкових стратегій можуть формуватися різні соціальні наслідки, включно зі зміною рівня життя населення та соціальної справедливості. Другий аспект актуальності цієї теми полягає у трансформації глобальної економіки, що зумовлює необхідність адаптації податкових систем до нових умов. Міжнародна торгівля, цифрова економіка, транснаціональні корпорації та офшорні фінансові центри вимагають від урядів перегляду традиційних підходів до оподаткування, що забезпечувало б справедливий розподіл податкового навантаження та ефективне використання податкових надходжень.

Слід зазначити, що саме система оподаткування впливає на розподіл доходів між різними верствами населення, що безпосередньо торкається питань соціальної рівності та боротьби з бідністю. Податкова політика, спрямована на зменшення соціальних диспропорцій, може стимулювати збільшення споживання, підвищення якості життя та покращення загального соціального благополуччя громадян. Аналіз і вдосконалення податкової політики важливі для забезпечення довгострокової стійкості державних фінансів. В умовах глобальних економічних коливань, наявність ефективної, гнучкої та прозорої податкової системи є ключовим фактором забезпечення економічної безпеки держави. Здатність швидко реагувати на економічні виклики, впроваджуючи адекватні податкові стимули або регуляції, стає визначальною для збереження фінансової стабільності і зростання економіки.

Активними дослідниками проблем формування податкової політики є такі науковці як Г. Аніловська, О. Білорус, І. Бінько, Н. Вавдіюк, З. Варналій, Т. Васильців, В. Геєць, З. Герасимчук, Л. Гнилицька, М. Єрмошенко, Я.

Жаліло, О. Захаров, Д. Ковальов, О. Ляшенко, В. Мартинюк, І. Мігус, С. Мочерний, Г. Пастернак-Таранушенко, В. Пономаренко, Р. Тринько, М. Флейчук, Л. Шаульська, Л. Шемаєва, Т. Шира, та інші.

Проте, враховуючи й віддаючи належне науковому здобутку провідних науковців й практиків, слід зазначити, що сьогодні досі залишається гострим вивчення проблеми підвищення ефективної податкової політики з метою розвитку соціально-економічних процесів в державі.

Метою кваліфікаційної роботи є характеристика особливості впливу податкової політики на соціально-економічні процеси держави.

Для досягнення означеної мети передбачається послідовне виконання наступних завдань дослідження:

- охарактеризувати сутність сучасної податкової політики;
- визначити особливості сучасного розуміння нелегальних фінансових потоків;
- дослідити особливості впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі;
- провести аналіз сучасної податкової політики в Україні;
- охарактеризувати особливості трансформації соціально-економічних процесів в Україні;
- здійснити оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні;
- виявити можливості у запозичені зарубіжного досвіду розвитку соціально-економічних процесів через податкову політику;
- сформувати механізм підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток.

Предмет дослідження – специфіка формування сучасної податкової політики.

Об'єкт дослідження – податкова політика та соціально-економічні процеси в Україні.

Методи дослідження. В основу методології кваліфікаційної роботи покладено системний підхід, у межах якого застосовано такі методи: індукції та дедукції, порівняння і систематизації – задля дослідження сутнісних характеристик та еволюцій базових понять; аналізу та синтезу – при вивченні та визначенні основних проблем та прогалин сучасної податкової політики в Україні; непараметричні статистичні – для характеристики поточного стану формування податкової політики в Україні; морфологічного аналізу – під час уточнення понятійно-категоріального апарату; графічний – для наочного відображення результатів проведеного дослідження; абстрактно-логічний – під час проведення теоретичних узагальнень і формування відповідних висновків.

Наукова новизна отриманих результатів. Удосконалено теоретичні засади процесу підвищення ефективності впливу податкової політики на розвиток, які представлено у вигляді авторського бачення через сформований механізм.

Основний зміст роботи. У першому розділі обґрунтовано теоретичні аспекти особливостей впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі.

У другому розділі здійснено аналіз особливостей впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі в Україні.

У третьому розділі окреслено напрямки підвищення ефективності податкової політики в контексті розвитку соціально-економічних процесів.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається з анотації українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел (41 найменування на 5 сторінках). Загальний обсяг роботи становить 60 сторінок, із них основний текст – 55 сторінках, які містять 8 таблиць, 12 рисунків, 1 додаток.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ

1.1. Суть та зміст сучасної податкової політики

У системі економічних відносин особливу роль відіграє податкова політика. Формування і реалізація податкової політики є актуальним об'єктом дослідження. Особливо важливим є економічний та управлінський зрізи досліджень, оскільки вони дають змогу поєднати принципи побудови, реалізації та пріоритети вдосконалення механізму, виходячи із цілей економічного розвитку держави з відповідним політичним супроводом. Еволюція архітектури податкової складової фінансового регулювання формує базу ефективної реалізації відповідної політики. Потреба осучаснення вітчизняної системи податкового регулювання зумовлена запитом стосовно формування стратегічної концепції розвитку макроекономічної системи. Модель такого регулювання має виявляти властивості адаптивності та когерентності щодо базисних напрямів економічної політики, зокрема бюджетної, монетарної, інвестиційної, галузевої, цінової, конкурентної та зовнішньоекономічної. Застосування системного підходу до реалізації фінансової та регулюючої функції податків і їх гармонійна взаємодія є передумовою росту громадського добробуту [31-33].

Податкова політика відіграє ключову роль в підтримці розвитку, впливаючи на всі вказані попередньо фактори. Увагу дослідників щодо забезпечення росту економіки переважно приділено питанням структури оподаткування, яка розглядається в контексті комбінації ставок та баз партикулярних податків. Вважається, що структура системи оподаткування є більше значимою для економічного зростання, ніж власне рівень

оподаткування, враховуючи те, що останній відображає вибір соціо-економічної моделі розвитку.

Сучасна податкова політика багатьох держав дедалі більше звертається до ідеї справедливого перерозподілу доходів з метою забезпечення балансу між інтересами платників податків і соціальною відповідальністю держави (Додаток А). Під справедливістю тут розуміють не лише рівномірний розподіл податкового навантаження між суб'єктами господарювання, а й забезпечення захисту малозабезпечених верств населення. Така орієнтація проявляється через поступове запровадження прогресивних ставок, пільг для окремих секторів і верств населення, а також через посилення контролю за уникненням сплати податків [25-26]. Інакше кажучи, податкова політика стає дедалі більш «інклюзивною», що сприяє зменшенню соціальної нерівності й водночас підтримує необхідний рівень державних доходів для реалізації державних програм розвитку.

У сучасних умовах глобалізації та швидких технологічних змін ефективна податкова політика не може бути статичною. Держави змушені оперативно реагувати на виклики світового ринку, на зміну пріоритетів у своїх економіках та на трансформації у внутрішньому середовищі. Гнучкість полягає не лише у здатності законодавства швидко оновлюватися, а й у готовності податкових органів ефективно адмініструвати нові норми. Наприклад, запровадження електронних систем подання податкової звітності чи вдосконалення механізмів автоматичного обміну податковою інформацією з іншими країнами значно підвищує швидкість та прозорість процесів. Таким чином, адаптивність до змін є ключем до збереження конкурентоспроможності економіки на міжнародній арені й водночас ефективного наповнення державного бюджету (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Ключові особливості сучасної податкової політики

Особливості	Характеристика
Орієнтація на справедливість оподаткування	Сучасна податкова політика дедалі частіше наголошує на принципах справедливого розподілу податкового навантаження та захисті малозабезпечених верств населення. Це досягається за рахунок введення прогресивної шкали оподаткування, адресних податкових пільг і механізмів запобігання ухиленню від сплати податків. Такий підхід зменшує соціальну нерівність і водночас забезпечує державу достатніми ресурсами для фінансування соціальних та інфраструктурних програм
Гнучкість і адаптивність податкового законодавства	Зважаючи на глобалізацію та стрімкі технологічні зміни, податкова система має швидко реагувати на внутрішні та зовнішні виклики. Наявність механізмів оперативного внесення змін до податкових законів, а також використання новітніх ІТ-інструментів (електронні кабінети платників, автоматизовані системи звітності) підвищують ефективність збору податків та прозорість адміністрування
Стимулювання інвестицій та інновацій	Метою сучасної податкової політики є не лише наповнення бюджету, а й заохочення економічного зростання. Запровадження податкових канікул, пільг для інноваційних компаній, механізмів прискореної амортизації надає бізнесу фінансові стимули інвестувати у високотехнологічні проекти, дослідно-конструкторські роботи та модернізацію виробничих потужностей
Цифровізація та запобігання «тінізації» економіки	Активне впровадження електронних систем моніторингу й контролю дозволяє податковим органам ефективніше виявляти ризики ухилення від оподаткування. Цифровізація робить процеси зручнішими і для платників, і для держави, водночас сприяючи детінізації економічних відносин.

Сформовано автором за даними джерел: [1-3]

Важливим завданням сучасної податкової політики є підтримка ділової активності та створення сприятливого середовища для бізнесу. Одним зі способів досягнення цього стає встановлення помірних ставок оподаткування

та системи пільг, які заохочують підприємництво, інновації та інвестиції. Наприклад, деякі країни активно використовують податкові канікули чи зменшені ставки податку на прибуток, аби залучати іноземних інвесторів. У поєднанні з прозорими правилами гри та прозорістю бюджетних витрат це створює підґрунтя для довіри з боку бізнес-спільноти. Отже, податкова політика має бути водночас і джерелом доходів для держави, і інструментом стимулювання економічного розвитку, аби національна економіка ставала міцнішою та конкурентоспроможною [37-39]. Швидкий розвиток інформаційних технологій сприяє тому, що податкові органи активно впроваджують цифрові платформи для адміністрування податків. Це дозволяє зменшити корупційні ризики, уніфікувати процеси, прискорити збори та обробку податкової звітності. Цифровізація включає запровадження електронних кабінетів платників податків, застосування аналітичних систем для виявлення ризиків ухилення від оподаткування та взаємодію з банківськими структурами в режимі онлайн. Модернізація податкового адміністрування спрямована і на зниження бюрократичних бар'єрів, і на мінімізацію витрат часу підприємців, що врешті допомагає підвищити добровільну податкову дисципліну. Завдяки цьому податкова політика стає більш прозорою, а державні органи отримують кращу інформацію для прогнозування бюджетних надходжень і вчасного коригування власних рішень. Перед тим як ухвалювати рішення щодо змін у податковому законодавстві, держава проводить ґрунтовний аналіз економічних показників, соціальних умов та загальної динаміки ринкових процесів. Цей етап включає як вивчення внутрішніх аспектів (наприклад, структури ВВП, рівня зайнятості, інфляції), так і зовнішніх факторів (стан міжнародних ринків, валютних курсів, торгівельних відносин). Аналітична оцінка дозволяє прогнозувати можливі наслідки податкових змін, оцінювати їх ефективність та знаходити оптимальну модель оподаткування, виходячи з пріоритетів економіки й суспільства. Без якісного аналітичного підґрунтя реформи

можуть виявитися малоефективними, а податкова система втратить стійкість і здатність оперативно реагувати на виклики часу (рис.1.1).



Рис.1.1. Основні етапи формування податкової політики

Сформовано автором за даними джерел: [20-21]

Сучасні тенденції впровадження податкової політики все частіше передбачають відкриті обговорення проєктів нормативних актів. Держава

залучає експертів, наукові установи, представників бізнес-асоціацій, громадські організації та безпосередньо громадян. Такий підхід забезпечує широку легітимність ухвалених рішень, а також дає можливість врахувати різні погляди і уникнути гострих соціально-економічних конфліктів. Публічна дискусія допомагає з'ясувати, як зміни в податковій системі можуть вплинути на конкретні сектори економіки чи групи населення. Це також підвищує рівень довіри до державних інституцій, адже громадяни бачать прозору процедуру формування податкового середовища та відчують, що їхня думка не ігнорується. Після узгодження основних підходів та врахування зауважень настає момент законодавчого закріплення податкових змін [27-29]. Цей етап включає підготовку відповідних законопроектів, їх розгляд парламентом і прийняття у встановленому порядку. Важливо, щоб законодавча база була чітко прописана, не містила суперечливих положень, а механізми нарахування та сплати податків були зрозумілими.

Остаточні ухвалені зміни впроваджуються податковими органами з одночасним встановленням механізмів контролю та моніторингу їх ефективності. Після певного періоду обов'язково проводять оцінку результатів: перевіряють, чи досягаються очікувані бюджетні надходження, чи сприяє нова система економічному зростанню, чи зменшилися випадки ухилення від сплати податків. Якщо аналіз демонструє недоліки, запускається процес коригування: вносять зміни в законодавство, налаштовують додаткові інструменти контролю або модифікують процедури звітності. Ця стадія є безперервною, адже економічна та соціальна реальність постійно змінюється. Тільки такі безперервні корективи допомагають зберегти ефективність та актуальність податкової політики в довгостроковій перспективі.

1.2. Теоретичний базис розвитку соціально-економічних процесів в державі

З формуванням ринкової економіки в Україні виникає потреба наукового дослідження процесів, що відбуваються в суспільстві та національному господарстві країни. Це стосується також соціально-економічних процесів, адже вони характеризують зміни, які відбуваються під впливом зовнішніх та внутрішніх чинників у функціонуванні соціальних та економічних інститутів держави, суспільному й трудовому житті її громадян, суспільстві загалом.

Соціально-економічний розвиток країни неможливий без урахування регіональних і територіальних особливостей. Для забезпечення соціально-економічного розвитку потрібно ідентифікувати сильні та слабкі сторони функціонування регіональних і територіальних економічних систем, сприятливі і негативні тенденції розвитку територіальних громад, фактори і чинники, які є стимуляторами або дестимуляторами соціально-економічного розвитку, визначити причини, які породжують існування значної диференціації у забезпеченні необхідними економічними та соціальними ресурсами територіальних громад [4-5]. Соціально-економічний розвиток територіальних громад є важливим тому, що саме на місцевому рівні вирішуються питання відтворення продуктивних сил, реалізуються різні проекти, задовольняються ключові соціальні потреби населення, а показники розвитку економіки на місцевому рівні є критерієм визначення рівня економічного розвитку держави в цілому. Тому сьогодні актуальною є необхідність забезпечення реальної здатності територіальних громад вирішувати питання місцевого значення, задовольняти соціальні, економічні та інші потреби населення, і ключову роль у цьому відіграє саме соціально-економічний розвиток територіальних громад. Зрозуміло, що реальна здатність залежить від наявного у громад фінансового ресурсу в цілому і, звичайно, власного фінансового ресурсу зокрема.

У сучасних умовах ефективний розвиток соціально-економічних процесів передбачає орієнтацію на зниження нерівності в суспільстві та забезпечення кожному громадянину базових умов для достойного існування. Держава відіграє ключову роль, запроваджуючи системи соціального захисту, регулюючи заробітні плати та стимулюючи зайнятість. Саме прагнення до соціальної справедливості стає рушійною силою масштабних реформ: впровадження адресної соціальної допомоги, підтримка малозабезпечених родин, створення можливостей для отримання якісної освіти і медичної допомоги. Така засада є визначальною, оскільки без належної уваги до справедливого розподілу ресурсів будь-які економічні досягнення залишаються нестабільними та можуть призводити до соціальної напруженості (табл.1.2).

Таблиця 1.2

Сутнісні засади соціально-економічних процесів в державі

Пріоритет соціальної рівності	Баланс між інтересами держави, бізнесу та суспільства	Сталий розвиток та екологічна безпека	Інноваційність і підвищення конкурентоспроможності
Гарантування базових соціальних стандартів і зменшення нерівності є одним із фундаментальних завдань держави. Соціальні програми, прогресивна модель оподаткування та доступ до якісних державних послуг допомагають забезпечити соціальну згуртованість і стабільність суспільства	Ефективні соціально-економічні процеси можливі лише тоді, коли держава не лише збирає податки, а й створює сприятливе середовище для підприємницької діяльності	Урахування екологічного аспекту стає невід'ємною частиною соціально-економічного розвитку. Використання відновлюваних джерел енергії, екологічні стандарти у виробництві та відповідальне ставлення до природних ресурсів гарантують, що зростання відбуватиметься не на шкоду майбутнім поколінням	Науково-технічний прогрес та впровадження технологічних новацій безпосередньо впливають на якість і швидкість економічного розвитку. Підтримка інноваційних компаній, розвиток високотехнологічних галузей і підготовка кваліфікованих кадрів забезпечують державі лідируючі позиції у світовій економіці та покращують рівень життя громадян

Сформовано автором за даними джерел: [4-7]

Для комплексного соціально-економічного розвитку важливим є гармонійне узгодження інтересів різних суб'єктів. Держава прагне до наповнення бюджету й реалізації соціальних програм, бізнес зацікавлений у прибутках і мінімізації ризиків, а суспільство – у створенні робочих місць, доступі до якісних державних послуг і забезпеченні належного рівня добробуту. Досягнення балансу вимагає врахування специфіки окремих галузей, регіонів та соціальних груп [9-11]. При цьому важливим інструментом залишаються діалог і співпраця між урядовими інституціями та бізнес-асоціаціями, громадськими організаціями. В результаті узгоджених дій формується така модель соціально-економічного розвитку, де регулювання, оподаткування й підтримка інновацій забезпечують усім сторонам стабільність і перспективи зростання. У XXI столітті соціально-економічні процеси в державі неможливо розглядати без урахування екологічних чинників. Зміна клімату, вичерпання природних ресурсів і деградація довкілля диктують необхідність переходу до сталих моделей виробництва та споживання. Тому держава розробляє стратегії «зеленої» економіки, інвестує в енергоефективні технології, стимулює підприємства до екологічних інновацій. Соціальний вимір цих процесів полягає у створенні нових робочих місць у «зелених» секторах, поліпшенні здоров'я населення та формуванні екологічної свідомості. Зрештою, саме інтеграція принципів сталого розвитку робить економічне зростання не лише швидким, а й безпечним для довкілля та довготривалим за наслідками для суспільства [13-14].

У сучасному світі конкурентоспроможність економіки визначається здатністю виробляти продукцію та послуги з високою доданою вартістю, впроваджувати наукові відкриття й технологічні досягнення в реальному секторі. Держави, які успішно модернізують свою промисловість і створюють умови для розвитку дослідницьких центрів та стартапів, отримують перевагу на світових ринках. Інновації стають джерелом зростання продуктивності праці, створення висококваліфікованих робочих

місць та залучення іноземних інвестицій. Тож соціально-економічні процеси, що базуються на підтримці наукового потенціалу, здатні вивести державу на якісно новий рівень, формуючи основу для стійкого добробуту населення та динамічного розвитку внутрішнього ринку.

Демографічна ситуація істотно впливає на соціально-економічний стан держави. Зменшення народжуваності та старіння населення створюють виклики для ринку праці й системи соціального захисту. Водночас міграційні процеси можуть посилювати дисбаланси між попитом і пропозицією робочої сили [35-36]. Тому урядам доводиться впроваджувати політику, спрямовану на підтримку сімей, підвищення народжуваності, а також на залучення кваліфікованих кадрів з-за кордону. Соціальні програми, що допомагають людям похилого віку залишатися активними на ринку праці, або ініціативи з перекваліфікації робітників стають невід'ємною частиною стратегії забезпечення стабільного розвитку. Таким чином, демографічні зсуви вимагають відповідної реакції, аби зберегти конкурентність економіки та соціальну згуртованість.

Інвестування в освіту є одним із найважливіших чинників довгострокового соціально-економічного прогресу. Якісна система освіти не тільки забезпечує підготовку кваліфікованих спеціалістів для різних галузей, а й формує громадян із розвинутим критичним мисленням та здатністю до адаптації в мінливому світі. Разом із цим культурний розвиток сприяє формуванню національної ідентичності, підвищенню творчого потенціалу суспільства та розширенню можливостей для самореалізації. У багатьох країнах створюються умови для активної інтеграції молоді в суспільне життя, залучення її до проєктів регіонального розвитку, популяризації культурних ініціатив. Завдяки цьому зміцнюються суспільні зв'язки, зростає довіра до державних інституцій і формуються передумови для інноваційного прориву (табл.1.3).

Таблиця 1.3

Складові соціально-економічних процесів

Соціальні процеси	Економічні процеси
Зниження рівня народжуваності та старіння населення змінюють структуру ринку праці та збільшують навантаження на пенсійну і медичну системи. Для збереження соціальної рівноваги держава змушена запроваджувати політику підтримки сімей із дітьми, покращувати доступ до медицини, а також залучати мігрантів чи стимулювати тривалішу зайнятість людей старшого віку	Постійне оновлення промисловості та сільського господарства за допомогою новітніх технологій дає змогу збільшити продуктивність праці та вивести національну продукцію на конкурентні світові ринки. Держава може стимулювати ці процеси шляхом пільгових кредитів, інноваційних грантів, інвестиційних програм і сприятливого податкового режиму
Якісна освіта є рушійною силою соціального прогресу, оскільки забезпечує підготовку фахівців для різних галузей. Відкритість до сучасних методик, цифрових інструментів, міжнародних обмінів і постійне підвищення кваліфікації педагогів формують покоління, здатне реалізовувати інноваційні ідеї та сприяти довготривалому розвитку суспільства	Значна частина економічної активності зосереджується у великих містах. Це зумовлює необхідність покращення транспортної логістики, будівництва житлових і промислових об'єктів, розвитку комунальних і соціальних послуг. Уряди вкладають чималі кошти в модернізацію інфраструктури, оскільки саме вона відіграє вирішальну роль у залученні інвестицій та створенні нових робочих місць

Сформовано автором за даними джерел: [14-15]

Незважаючи на глобалізацію та зростання ролі сектора послуг, промислове виробництво залишається важливим для економічного зростання й експорту. Індустріалізація передбачає модернізацію виробництв, упровадження високих технологій, підвищення ефективності та конкурентоспроможності. Розвиток виробничого сектору стимулює створення робочих місць, збільшує податкові надходження, забезпечує зайнятість населенню з різним рівнем кваліфікації. Водночас промислова діяльність впливає на екологію, тому зростає потреба в упровадженні екологічних стандартів, технологіях енергоефективності та циркулярній економіці. Розумний підхід до індустріалізації дозволяє поєднувати економічні пріоритети з екологічними і соціальними, формуючи стійкий розвиток держави загалом.

1.3. Засади впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі

Податкова політика є іманентно властивою публічному управлінню діяльністю щодо впорядкування суспільних відносин в економічній та соціальній сферах із застосуванням встановлення інституційних правил, сукупності управлінських методів, цілей, інституцій, інструментів для забезпечення оптимального соціо-економічного розвитку. Імплементация кращих надбань теорії податкової політики дозволяє якісно управляти фінансовими ресурсами, створювати робочі місця, попереджати економічний спад і забезпечувати зростання, сприяти науковим дослідженням, контролювати зміни клімату, забезпечувати стійкий розвиток [15-16]. Податкова політика є багатофункціональною категорією, що полягає у застосуванні нормативних механізмів виконання суспільно визначених в конкретний період часу та схвалених політично соціо-економічних завдань. Вона проявляється в акумуляції фінресурсів для покриття необхідних публічних витрат, створення суспільних благ і послуг, макроекономічної стабілізації, підтримки і стимулювання росту, елімінації небажаних наслідків ринкових відносин (через регулювання економічної поведінки платників податків), реалізації державної соцполітики досягнення справедливості в розподілі доходів, формуванні сприятливого екологічного середовища, впливу на динаміку людського розвитку. Важливими є оперування інституційним інструментарієм податкової політики та адаптивне застосування відповідних механізмів в контексті оптимізації рівня податкового навантаження (табл.1.4).

Таблиця 1.4

Причини впливу податкової політики на соціально-економічні процеси

Причина	Суть і зміст
Залежність державного бюджету від податкових надходжень	Основна частина бюджетних ресурсів формується за рахунок зібраних податків. Відповідно, якість та стабільність бюджетного фінансування напряму залежать від податкової системи, що впливає як на соціальні виплати, так і на темпи економічного зростання
Взаємозв'язок між податковим кліматом і діловою активністю	Завищені податкові ставки можуть стримувати інвестиції й розвиток бізнесу, тоді як оптимальні – навпаки стимулюють появу нових підприємств і модернізацію виробництва. Тож податкова політика формує фундамент конкурентоспроможності економіки
Вплив на розподіл доходів у суспільстві	Через прогресивну чи пропорційну систему оподаткування і різноманітні податкові пільги держава впливає на розподіл фінансових ресурсів між різними групами населення. Це визначає ступінь соціальної рівності чи нерівності та пов'язаний із цим рівень суспільної злагоди
Глобальна інтеграція та міжнародні стандарти	У сучасному світі податкові системи країн взаємопов'язані: існують міжнародні ініціативи з обміну фінансовою інформацією, боротьби з податковими «райськими» зонами та уникнення подвійного оподаткування. Невідповідність національної податкової політики міжнародним нормам може ускладнити доступ до світових ринків, негативно вплинути на інвестиційну привабливість і стримати економічне зростання

Сформовано автором за даними джерел: [30-31]

Податкова політика прямо визначає обсяги державних доходів, від яких залежить фінансування соціальної сфери: освіти, охорони здоров'я, пенсійного забезпечення та інших стратегічно важливих напрямків. Високі

надходження до бюджету дають змогу державі інвестувати в соціальні проекти, підвищувати рівень життя та покращувати якість державних послуг. З іншого боку, надмірне податкове навантаження на бізнес може стримувати економічне зростання, знижуючи базу оподаткування в довгостроковій перспективі. Тому важливим завданням держави є знайти оптимальний баланс між достатнім рівнем бюджетних ресурсів і створенням сприятливих умов для розвитку економіки [18-19]. Правильно підібрані ставки, пільги та механізми адміністрування дозволяють підтримувати сталий рівень соціальних виплат і забезпечувати поступове зростання добробуту населення. Податкова політика через різні інструменти (податкові кредити, пільги, інвестиційні канікули) здатна заохочувати підприємства до модернізації виробництва, упровадження інновацій і дослідно-конструкторських робіт. Країни, що активно застосовують такі механізми, спостерігають зростання високотехнологічних галузей і створення нових робочих місць. Крім того, інвестори, зокрема іноземні, звертають увагу на ступінь податкового тиску під час вибору юрисдикції для розміщення капіталу. Якщо податковий клімат є конкурентним і прозорим, це підвищує привабливість держави як платформи для розвитку бізнесу. У свою чергу, збільшення обсягу інвестицій позитивно впливає на економічний розвиток, дозволяючи підвищити продуктивність, збільшити експортний потенціал і закласти підґрунтя для сталої економічної динаміки.

Один із провідних напрямків податкової політики – це перерозподіл доходів і зменшення соціальної нерівності через систему оподаткування. Прогресивні податкові ставки, пільги для малозабезпечених та механізми соціальних відрахувань дозволяють спрямовувати частину фінансових ресурсів від заможніших верств населення до тих, хто цього потребує. Така політика допомагає підтримувати стабільність у суспільстві, знижує рівень бідності й сприяє розвитку «середнього класу», що своєю чергою стабілізує споживчий попит. Проте надмірно різка прогресивність може викликати негативну реакцію бізнесу та заможних груп, які почнуть шукати способи

мінімізувати податкові зобов'язання чи переводити капітал за кордон. Тому держава має збалансовувати заходи соціальної справедливості з економічною доцільністю (рис.1.2).



Рис.1.2. Напрямки впливу податкової політики на соціально-економічні процеси

Сформовано автором за даними джерел: [16-17]

Ефективна податкова політика й прозоре адміністрування сприяють підвищенню довіри до державних інституцій. Коли громадяни й бізнес бачать, що податки витрачаються на суспільне благо, вони охочіше виконують свій податковий обов'язок. Це, у свою чергу, дозволяє державі збільшувати обсяги ресурсів та спрямовувати їх на подальший розвиток інфраструктури, освіти, медицини. Одночасно формується культура доброчесності, коли ухилення від сплати податків розглядається як деструктивна поведінка [36-37]. Навіть запровадження жорсткіших штрафів та посилення контролю матиме менший ефект, якщо платники не відчуватимуть прозорості та справедливості системи. Тому ключовим фактором стає відповідальне використання державою зібраних коштів і відкритість процедур, що дозволяє суспільству бачити реальну користь від податків. Причиною того, що податкова політика відчутно впливає на соціально-економічні процеси, є пряма залежність багатьох важливих секторів (освіта, охорона здоров'я, інфраструктура) від бюджетного фінансування. Якщо зібраних податків недостатньо, держава обмежена в можливостях надавати якісні послуги та підтримувати соціальні програми. Недофінансування породжує проблеми, які накопичуються та зрештою можуть призвести до соціального невдоволення і економічного застою. Тому такий базовий механізм, як встановлення податкових ставок, у поєднанні з ефективною системою їх адміністрування, стає фундаментом для досягнення суспільних і економічних цілей у коротко- й довгостроковій перспективі.

Підприємницька активність безпосередньо реагує на зміни податкового клімату. Коли ставки є надмірними, бізнес може скорочувати інвестиції, звужувати виробництво або навіть переходити в «тіньову» економіку. Навпаки, знижені ставки чи гнучкі умови оподаткування стимулюють інновації, залучають нові підприємства та створюють робочі місця. У цьому контексті податкова політика виступає чинником формування конкурентного середовища: прозорі й стабільні правила гри заохочують прихід іноземних компаній, сприяють зростанню внутрішніх виробників і розширенню бази

оподаткування. Таким чином, політичне рішення про характер оподаткування прямо позначається на темпах економічного розвитку, структурі ринку праці та рівні соціального захисту.

Висновки до розділу 1

За результатами проведеного дослідження особливостей впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі, можна зробити наступні висновки:

1. Виокремлено, що сучасна податкова політика ґрунтується на балансі між справедливістю та ефективністю, вона є динамічною системою, що має реагувати на глобальні й локальні виклики. Чітко прописані етапи формування цієї політики уможливлюють узгодження інтересів держави, бізнесу та суспільства, а чотири визначені особливості вказують на сутнісні риси податкової системи, що спирається на прозорість, діджиталізацію та стимулювання сталого розвитку.

2. Визначено, що особливості розвитку соціально-економічних процесів у державі пов'язані з дотриманням принципів соціальної справедливості, балансу інтересів, сталого використання ресурсів та інноваційного підходу. Водночас конкретні соціальні та економічні процеси – від демографічних зрушень до індустріалізації – визначають темпи і якість розвитку, формують суспільні пріоритети та безпосередньо впливають на рівень добробуту громадян.

3. Доведено, що саме податкова політика виступає одним із найдієвіших інструментів впливу на соціально-економічні процеси в державі. Завдяки чітким напрямкам впливу та з'ясованим причинам держава може сприяти формуванню сприятливого середовища для бізнесу, підтримувати соціальну стабільність і забезпечувати гідний рівень життя громадян.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВПЛИВУ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ НА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ ПРОЦЕСИ В ДЕРЖАВІ В УКРАЇНІ

2.1. Сучасна податкова політика в Україні

Сучасна податкова політика в Україні ґрунтується на нормах Податкового кодексу України, що було прийнято у 2010 році. Цей кодекс заклав основу функціонування податкової системи, сформувавши єдиний підхід до регулювання відносин між платниками податків та державою. Водночас, починаючи з 2022 року, внаслідок повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України та запровадження воєнного стану, держава була змушена вжити низку екстрених заходів для підтримання платників податків та недопущення критичного падіння державних доходів. Ці заходи стали частиною широкого пакету фінансової та економічної політики уряду в умовах кризи. Війна суттєво змінила економічні пріоритети, внаслідок чого податкова політика набула додаткових завдань: фінансування оборони, підтримка соціально уразливих категорій населення та стимулювання економічної активності в регіонах, менш постраждалих від бойових дій.

У мирний час Податковий кодекс України передбачав відносно прогнозовану модель оподаткування, зокрема чітко визначав правила сплати податку на додану вартість, податку на доходи фізичних осіб, податку на прибуток підприємств, а також низки акцизних зборів. Основні принципи – рівність платників, справедливість, нейтральність і зрозумілість податкових правил. Проте із початком воєнних дій цей збалансований механізм був частково модифікований з метою оперативної реакції на виклики [28]. З одного боку, уряд намагався зберегти надходження до бюджету, адже саме за рахунок податків забезпечуються видатки на оборону. З іншого боку, було необхідно запровадити податкові пільги або відтермінування податкових

платежів для підтримки бізнесу, що функціонує в складних умовах або переміщується у безпечніші регіони країни.

На час воєнного стану в Україні певні правила оподаткування змінені або ж тимчасово спрощені. Наприклад, для малого та середнього бізнесу держава запровадила пільгові режими єдиного податку, підвищила граничні ліміти обороту для перебування на спрощеній системі оподаткування та в окремих випадках звільнила від сплати податку на додану вартість при імпорті критично важливих товарів. Крім того, деякі підприємства отримали можливість відтермінувати сплату податків чи розстрочити податковий борг. Такі зміни мали на меті забезпечити мінімальні умови виживання для підприємств, які постраждали від бойових дій або від логістичних труднощів. Разом з тим, під час підготовки цих рішень уряд намагався зберегти прозорість та мінімізувати зловживання з боку недобросовісних платників.

Війна також спричинила збільшення видатків державного бюджету на військові та соціальні цілі, що поставило податкову систему під додатковий тиск. Деякі джерела поповнення державної скарбниці знизилися, зокрема надходження від податку на прибуток підприємств у регіонах, які опинилися під окупацією або де точилися активні бойові дії. Водночас з метою стимулювання відбудови економіки, уряд почав активно залучати іноземну фінансову допомогу та переглядати пріоритети витрат. У цих умовах Податковий кодекс не просто зазнав точкових змін, а фактично набув нового виміру, оскільки від оперативності ухвалення податкових рішень залежала не лише життєздатність бізнесу, а й здатність держави фінансувати оборону та утримувати соціальні виплати.

Одним із ключових елементів сучасної податкової політики в Україні є податок на доходи фізичних осіб. Він має велике значення для формування дохідної частини місцевих бюджетів та суттєво впливає на фінансове забезпечення громад. У період військових дій, коли багато громадян втратили робочі місця або виїхали за кордон, обсяги надходжень від цього податку почали знижуватися. Це, своєю чергою, обмежило можливості

місцевих органів влади фінансувати соціальні проекти чи підтримувати об'єкти комунальної інфраструктури. Проте уряд запроваджує програми часткової компенсації втрат місцевих бюджетів і спрямовує кошти на ті регіони, де тривають активні бойові дії чи зберігається ризик широкомасштабних руйнувань (табл.2.1).

Таблиця 2.1

Податкова політика в Україні до/після повномасштабного вторгнення

До початку війни (до 2022)	Після початку війни (з 2022)
Стабільні норми, нечасті точкові зміни	Тимчасові пільги, відтермінування та збільшення граничних лімітів, оперативні зміни в реальному часі
Стабільне джерело формування місцевих бюджетів	Часткове зниження надходжень через втрату робочих місць та виїзд населення за кордон
Відносно стабільне джерело доходів, залежне від економічної кон'юнктури	Скорочення надходжень через зупинку діяльності бізнесу в зоні бойових дій, разом із пільгами та відтермінуванням для релокованих чи постраждалих підприємств
Чіткі обмеження лімітів обороту та сфери діяльності	Розширені ліміти, пільгові режими, можливість відтермінувати сплату податків
Планові податкові перевірки та контроль за сплатою	Зменшення кількості перевірок, пріоритетність оперативного поповнення бюджету та збереження бізнесу
Прагнення до прозорості, але мінімальна прогнозованість ставок	Додаткові пільги для інвесторів, але високі безпекові ризики, обмежений розвиток через воєнні дії

Сформовано автором

Важливим компонентом залишається податок на прибуток підприємств. З одного боку, під час воєнного стану чимало компаній зіткнулися з падінням прибутків або взагалі зупинили свою діяльність, що зменшило надходження від цього виду податку. З іншого боку, є підприємства, які перейшли на виробництво товарів військового призначення або продукції подвійного використання, що могло забезпечити додаткові доходи і, відповідно, збільшити базу оподаткування. Для стимулювання релокації стратегічно важливих підприємств із зон бойових дій уряд часто надає їм тимчасові податкові пільги, що водночас зменшує податкові надходження, але підвищує шанси на збереження виробничого потенціалу країни у довгостроковій перспективі. Уряд також ретельно аналізує вплив податкової політики на інвестиційний клімат. Зазвичай інвестори очікують стабільності та прозорості правил гри, проте у військовий час у першу чергу важать безпекові та політичні ризики. Незважаючи на це, податкова політика намагається створювати додаткові стимули для залучення капіталу: спрощені процедури реєстрації бізнесу, податкові пільги для інноваційних сфер, часткове звільнення від імпорتنих мит на обладнання, необхідне для відновлення промисловості та інфраструктури. Попри складні обставини, саме ці кроки допомагають підтримувати мінімальний інвестиційний потік і стримувати подальший економічний спад (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Детермінанти сучасної податкової політики України

Детермінанти	Характеристика
Безпекова ситуація	Першим ключовим чинником є військові дії та воєнний стан, що визначають загальний економічний клімат. В умовах активного конфлікту держава мусить спрямовувати значну частину ресурсів на оборону, тому податкова політика підсилює фіскальну складову. Це призводить до появи «воєнних» податкових пільг та водночас до посилення пошуку додаткових бюджетних надходжень, аби профінансувати оборонні та соціальні витрати
Економічна стабільність та структурні зміни	Другим визначальним фактором є загальна макроекономічна стабільність. З одного боку, уряд прагне утримати контроль над інфляцією, валютою та рівнем зайнятості, а з іншого – потребує фінансових ресурсів для покриття термінових видатків. Війна збільшує хаотичність економічної активності та створює структурні дисбаланси
Соціальна відповідальність держави	Податкова політика покликана забезпечити стабільне надходження коштів на соціальні програми, пенсії, медицину та освіту. У ситуації масового переміщення населення уряд розробляє цільові проекти підтримки внутрішньо переміщених осіб, компенсації роботодавцям за працевлаштування переселенців, субсидії й пільги
Міжнародна фінансова допомога та інтеграція	Зобов'язання перед донорами часто передбачають певні умови, зокрема щодо прозорості податкової системи, покращення адміністрування та мінімізації тіньових схем. У результаті зростає тиск на підвищення ефективності податкового адміністрування та боротьби з ухиленням від оподаткування

Сформовано автором

У загальному підсумку воєнний стан вніс корективи у Податковий кодекс України шляхом численних правок та тимчасових положень. Держава намагається балансувати між потребою терміново наповнювати бюджет і

створювати сприятливі умови для економічної діяльності. Це супроводжується значними викликами у сфері адміністративного контролю за сплатою податків, оскільки аудит та перевірки в умовах військового стану стають менш пріоритетними порівняно з оперативним управлінням фінансовими потоками. Втім, уже зараз зрозуміло, що багато екстрених податкових заходів можуть зберегтися і після завершення активної фази війни, трансформувавшись у постійні норми.

2.2. Трансформація соціально-економічних процесів в Україні

Трансформація соціально-економічних процесів в Україні залишається надзвичайно динамічною, особливо з огляду на виклики останніх років. Починаючи з 2021 року, країна поступово відновлювалася від глобальних наслідків пандемії, водночас намагаючись вибудовувати структури, здатні підвищити рівень добробуту громадян. Проте вже з 2022 року ситуація різко змінилася через початок повномасштабних воєнних дій на території держави. Посилення безпекових загроз, вимушена міграція населення, порушення традиційних ланцюгів постачання та руйнування економічної інфраструктури спровокували перерозподіл ресурсів і модифікацію пріоритетів державної політики. На макроекономічному рівні це проявляється через зниження ділової активності та зменшення інвестицій у більшість галузей. У соціальній сфері відбувається значний відтік населення за кордон, а також скорочення робочих місць у регіонах, які безпосередньо постраждали від воєнних дій. У підсумку таких змін спостерігаються досить неоднозначні тенденції у рівні життя населення. Формально зафіксований Індекс якості життя населення зазнав незначних коливань: у 2021 році він становив 111,93, у 2022 році – 112,06, а у 2023 – 113,01. З одного боку, незначне зростання виглядає позитивним сигналом. Воно частково зумовлене тим, що держава і міжнародні партнери намагаються підтримувати стабільність у критичних галузях: медичні послуги, пенсійне забезпечення,

соціальні виплати та субсидії. З іншого боку, показники індексу не завжди оперативно відображають гострі проблеми: збільшення інфляції, дефіцит певних товарів, психологічний тиск на населення та зміни в політиці зайнятості. Тобто формальне зростання Індексу якості життя може частково приховувати локальні кризи, що зачіпають окремі регіони або соціальні групи (рис.2.1).

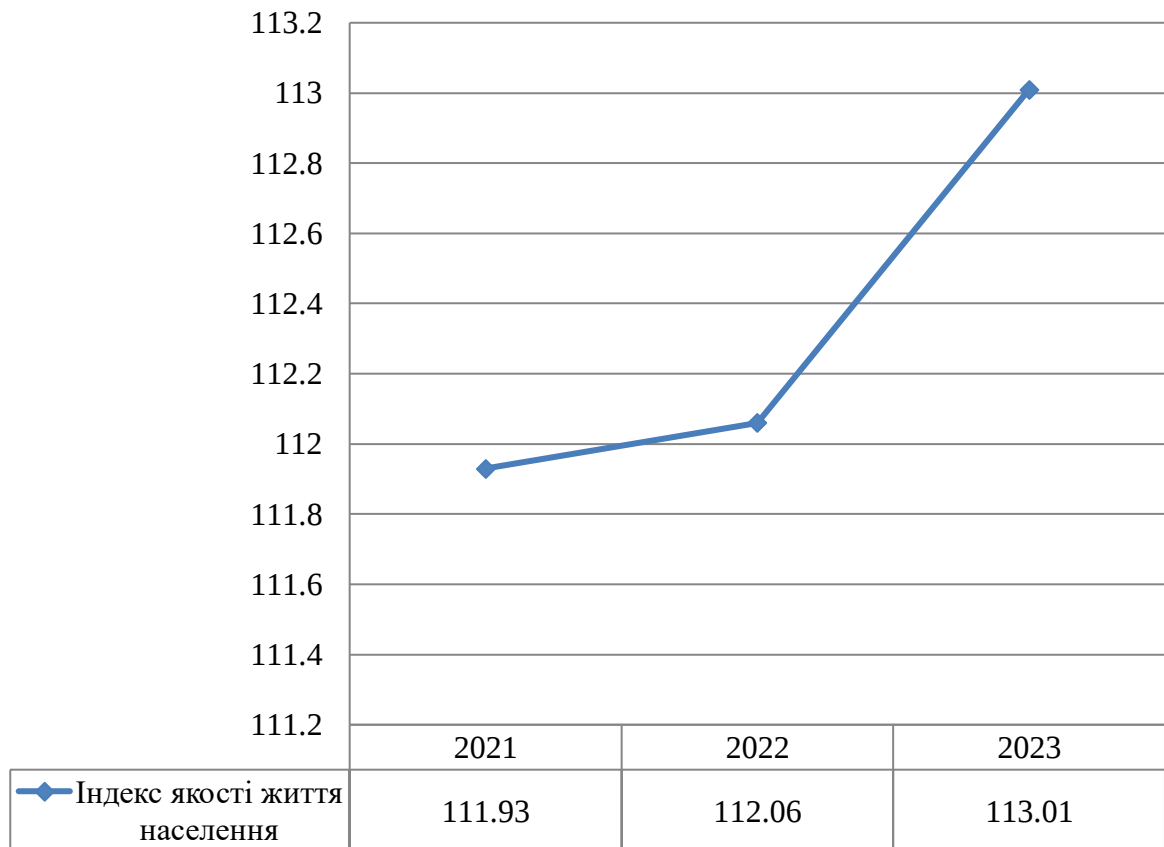


Рис.2.1. Динаміка змін індексу якості життя населення в Україні

Сформовано автором за даними джерел: [8]

Важливою складовою трансформації соціально-економічних процесів є ситуація на ринку праці. Якщо у 2021 році рівень зайнятості населення сягав 55,70%, то у 2022 році він упав до 40%, а у 2023 – до 37,10%. Це різке падіння спровоковане насамперед воєнними діями, руйнуванням підприємств і зупинкою виробництва у найбільш постраждалих регіонах. Чимало українців також виїхали з країни в пошуках прихистку та праці, що знизило показники офіційної зайнятості в середині держави. Істотне падіння рівня зайнятості означає скорочення бази для надходжень податку на доходи

фізичних осіб і посилює соціальне навантаження на бюджет, оскільки зростає потреба у виплатах допомоги по безробіттю та у реалізації програм перекваліфікації (рис.2.2).

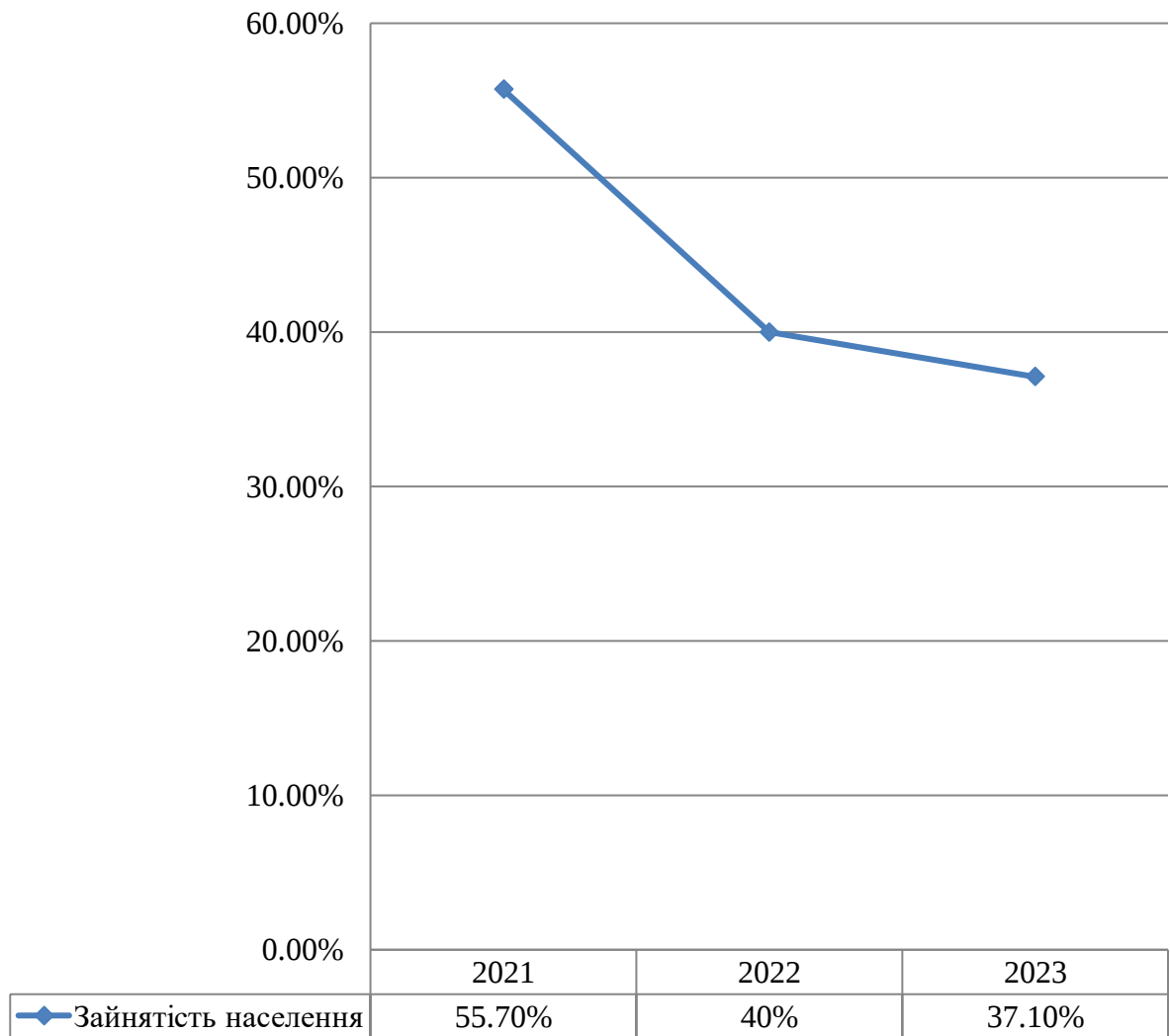


Рис.2.2. Динаміка змін рівня зайнятості населення в Україні

Сформовано автором за даними джерел: [8]

Зміни в зайнятості та якості життя населення обумовлюють і трансформацію моделей споживання. У багатьох домогосподарствах пріоритети змістилися в бік базових потреб: продуктів харчування, комунальних послуг, товарів першої необхідності. Одночасно високі безпекові ризики стимулюють населення заощаджувати або шукати додаткові джерела доходу, зокрема завдяки дистанційній роботі чи тимчасовим підробіткам. Такі зрушення впливають на внутрішній ринок, зумовлюючи спад продажів у галузях, які не є критично важливими. На

макрорівні це призводить до переформатування структури пропозиції, коли постачальники товарів або послуг, менш затребуваних в умовах воєнного стану, вимушені або переходити до виробництва альтернативних продуктів, або скорочувати свою діяльність.

Держава намагається компенсувати негативні наслідки воєнного стану та економічної кризи через програми соціального захисту, підтримки внутрішньо переміщених осіб, а також шляхом введення податкових пільг і спрощень для бізнесу, що потребує релокації з небезпечних регіонів. На рівні інфраструктури важливими кроками є відновлення доріг, логістичних вузлів, а також забезпечення безперебійного функціонування енергетичної галузі. Проте з огляду на масштаб руйнувань і логістичних проблем, ці заходи поки що не можуть повністю компенсувати втрати, завдані війною. У майбутньому значну роль відіграватиме міжнародна допомога та процеси інтеграції України у світові та європейські ринки. Якщо вдасться створити сприятливі умови для повернення інвесторів, відновити промислові кластери та стимулювати розвиток малого й середнього бізнесу, то це стане фундаментом для сталого економічного росту й повернення зайнятості на довоєнний рівень.

2.3. Оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні

Оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні стає особливо актуальним в умовах воєнного стану, що триває з 2022 року. У такий період фіскальні заходи мають забезпечити, з одного боку, стає надходження доходів до бюджету для фінансування оборони та соціальних програм, а з іншого – стимулювати економічну активність, аби не допустити глибокого падіння виробництва та зайнятості. При цьому оцінювання ефективності полягає не лише в аналізі «загальної суми зібраних податків», а й у вивченні впливу системи

оподаткування на реальні процеси – рівень добробуту населення, ділову активність, інвестиції та регіональний розвиток. Щоб глибше проілюструвати цей вплив, доцільно розглянути динаміку основних податкових показників за останні три роки – відносно стабільного 2021 року, а також кризових 2022 та 2023 років. Згідно з наданими цифрами, податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) становив у 2021 році 283,5 одиниці, у 2022 році – 265,4, а у 2023 році – 206,9. Ця тенденція відображає скорочення бази оподаткування через втрату робочих місць та зниження заробітних плат, а також міграцію працездатного населення за кордон чи в безпечніші регіони країни. Зменшення надходжень від ПДФО у свою чергу скорочує ресурси місцевих бюджетів, послаблюючи фінансування комунальних і соціальних проєктів (рис.2.3).

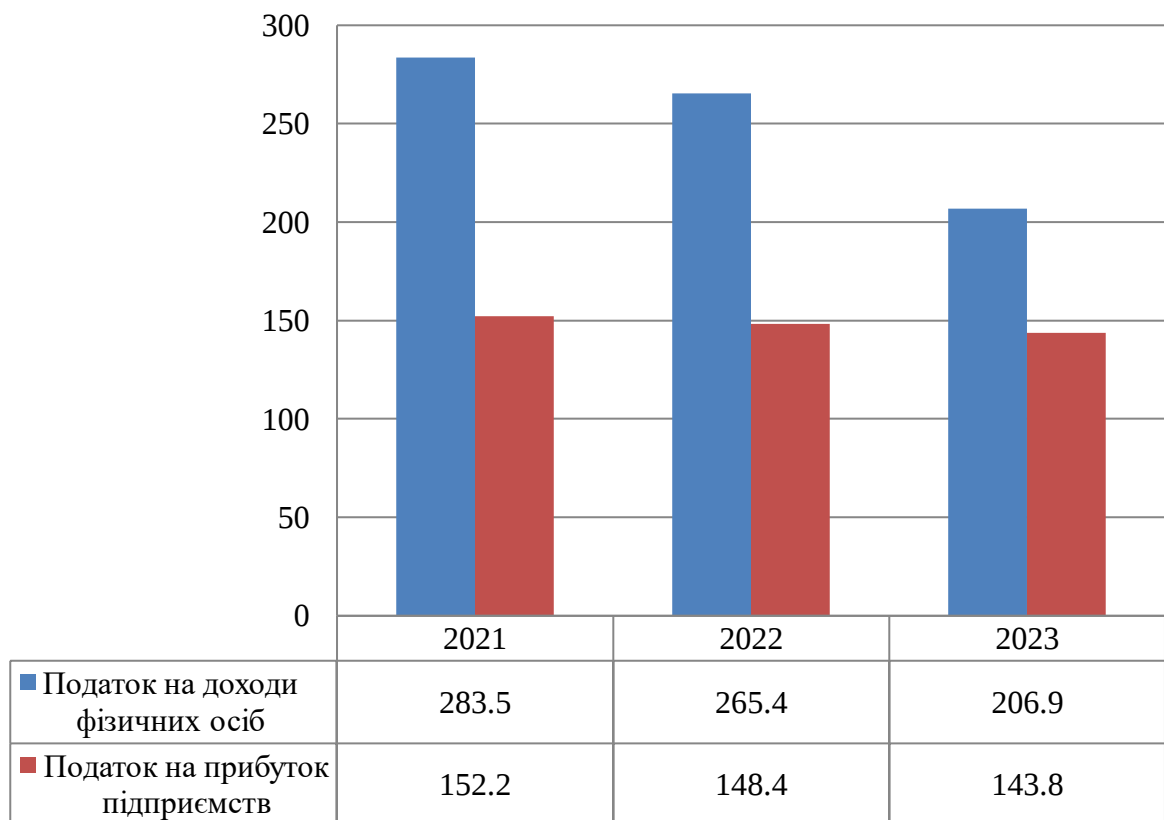


Рис.2.3. Динаміка змін сплаті податків фізичними особами та суб'єктами господарювання в Україні за 2021-2023 рр., млрд. грн.

Сформовано автором за даними джерел: [8]

Наступний важливий показник – податок на прибуток підприємств, який становив 152,2 у 2021 році, 148,4 у 2022 і 143,8 у 2023. Спад тут менш різкий, ніж у випадку ПДФО, але все ж показує негативну динаміку. Пояснити це можна тим, що деякі великі компанії, попри війну, продовжували діяльність або перенесли свої виробничі потужності в інші регіони. Втім, втрата доступу до традиційних ринків, логістичні проблеми та руйнування інфраструктури зумовили ускладнення господарської діяльності. Певну частку втрат компенсували ті підприємства, що виробляють продукцію військового призначення чи надають послуги підвищеного попиту в умовах війни. Проте загальний баланс свідчить про зменшення бази оподаткування та поступове зниження ролі податку на прибуток підприємств у формуванні бюджету.

Окремо слід звернути увагу на загальний показник податкових надходжень (2021 рік – 1203,5, 2022 – 1647,1, 2023 – 1332,1). На перший погляд, помітне значне зростання у 2022 році, яке, однак, може пояснюватися додатковими фіскальними заходами, включно з екстремими зборами й збільшенням акцизів або митних платежів, що були впроваджені державою після початку повномасштабної війни. Також на загальний показник впливають інфляційні процеси: знецінення національної валюти та зростання цін на товари і послуги автоматично збільшують базу для податків, номінованих у гривні. У 2023 році цей показник знизився, що свідчить про уповільнення економічної активності, незважаючи на попередні фіскальні заходи. Тож оцінка ефективності податкової політики не може обмежуватися лише абсолютними сумами надходжень – потрібно враховувати інфляцію, структуру економіки та соціальні чинники (рис.2.4).

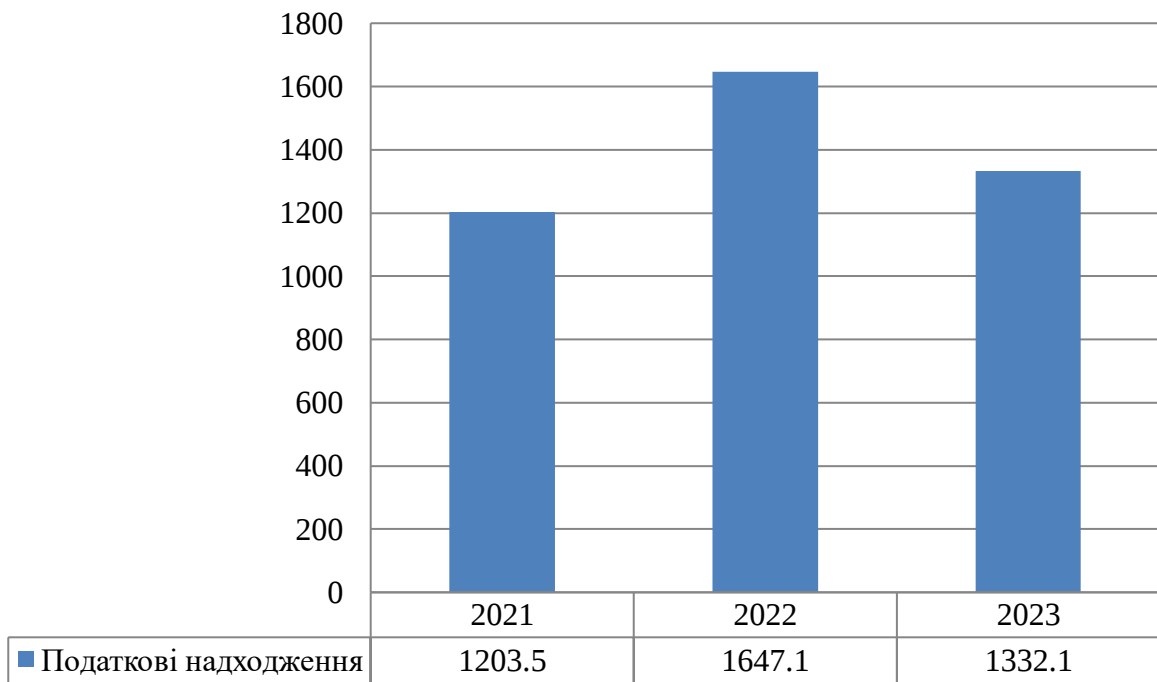


Рис.2.4. Динаміка змін податкових надходжень Україні за 2021-2023 рр.,
млрд. грн.

Сформовано автором за даними джерел: [8]

У контексті оцінки ефективності податкової політики важливо розглянути, які саме соціально-економічні результати вдалося чи не вдалося досягти. По-перше, показники зниження ПДФО свідчать про скорочення офіційних робочих місць і, відповідно, зменшення офіційної зайнятості. З одного боку, це означає втрати для бюджету, з іншого – виклик для соціальної політики, оскільки велика кількість людей залишається без стабільних джерел доходу. По-друге, податок на прибуток підприємств зменшився, що відображає звуження реального сектору економіки, а це потенційно позначається на загальних темпах відновлення та інвестиційному кліматі.

Ефективність впливу податкової політики тісно пов'язана з тим, чи забезпечує вона умови для збереження та навіть розширення економічного потенціалу. Уряд впроваджує механізми податкових пільг і відтермінувань з метою підтримати бізнес у часи кризи. Проте не всі галузі можуть скористатися цими пільгами з однаковою ефективністю. Крім того, через зменшення надходжень від традиційних податків і зростання воєнних

видатків є ризик, що уряд може «компенсувати» нестачу коштів за рахунок інших джерел (наприклад, збільшення податків на імпорт, посилення акцизів тощо), що потенційно підвищує цінове навантаження на населення та бізнес. Якщо податкова політика не буде узгоджена з промисловою та інвестиційною політикою, відновлення країни може затягнутися (рис.2.5).

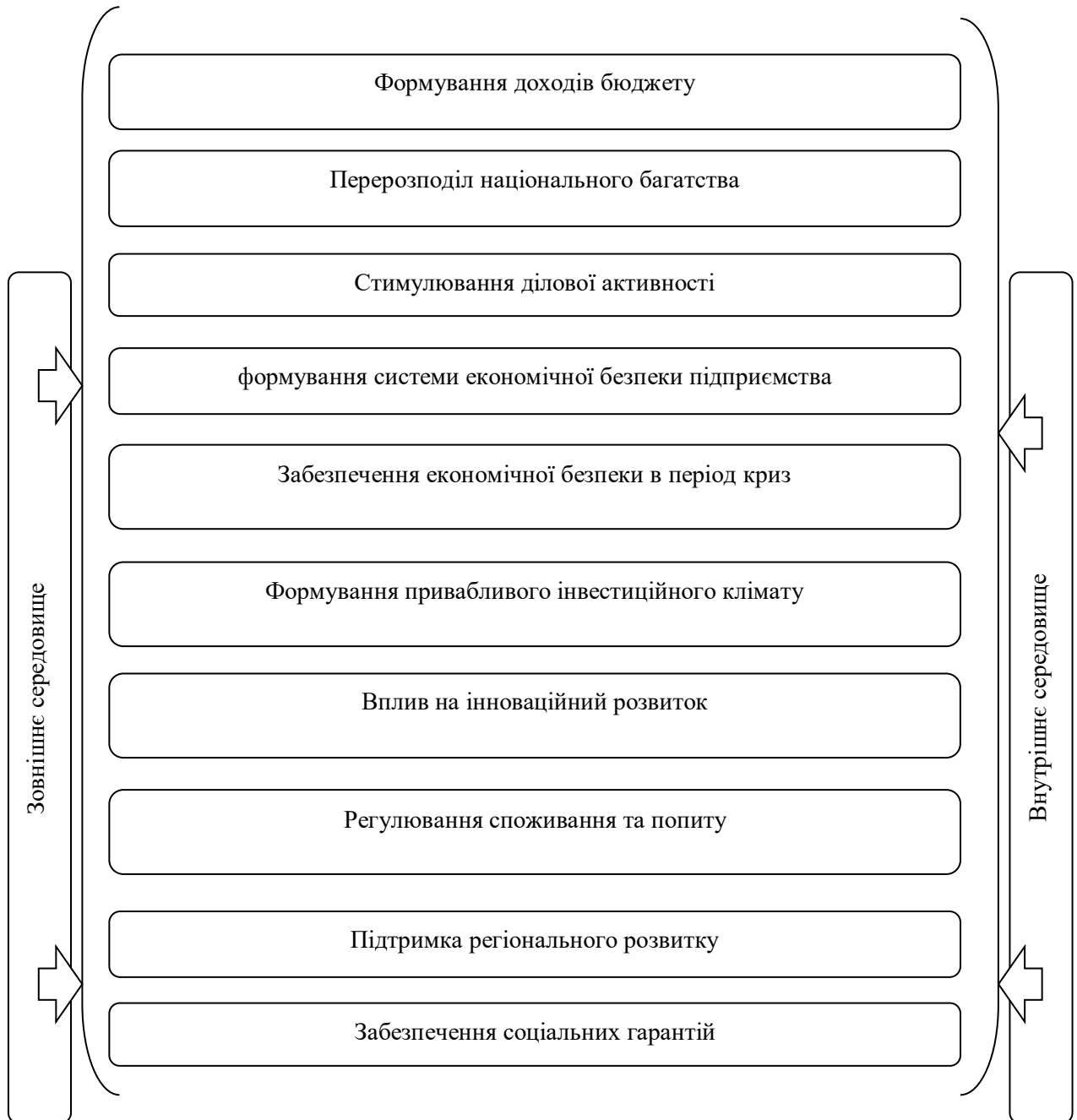


Рис.2.5. Особливості впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні

Сформовано автором

Підсумовуючи, оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси вимагає поєднання аналізу ключових показників (ПДФО, податок на прибуток, загальні податкові надходження) та врахування ширших контекстуальних чинників: стану ринку праці, інвестиційного клімату, рівня соціального захисту тощо. Воєнна ситуація зумовлює як падіння економічної активності, так і появу додаткових фіскальних заходів, покликаних компенсувати критичні бюджетні витрати на оборону та гуманітарні потреби. Водночас, якщо податкова політика погано скоординована з іншими інструментами економічного регулювання, зростає ризик подальшої нестабільності. Саме тому для підвищення ефективності потрібен системний підхід із залученням бізнесу, громадськості та міжнародних партнерів.

Висновки до розділу 2

За результатами проведеного аналізу ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні, можна зробити наступні висновки:

1. Доведено, що сучасна податкова політика України в умовах воєнного стану є надзвичайно динамічним та складним явищем, яке поєднує в собі прагнення зміцнити фіскальну базу для потреб оборони, підтримати соціально вразливі верстви населення й забезпечити виживання бізнесу. За рахунок внесення численних змін до Податкового кодексу країна намагається збалансувати потребу у збереженні доходів бюджету та надання податкових пільг для стимулювання економічної активності в кризових умовах.

2. Встановлено, що трансформація соціально-економічних процесів в Україні відбувається під впливом глибоких викликів, зокрема масштабних воєнних дій і структурних вразливостей економіки. Зниження рівня зайнятості до історично мінімальних показників поєднується з відносно

незначним зростанням Індексу якості життя населення, що свідчить про неоднорідність та складність змін, а також про вагомий вплив екстрених заходів підтримки з боку держави і міжнародних партнерів.

3. Оцінювання ефективності впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в Україні демонструє, наскільки критичним є правильний баланс між фіскальними потребами держави та стимулюванням економічної активності. Зниження податку на доходи фізичних осіб та податку на прибуток свідчить про скорочення офіційної зайнятості та бізнес-активності, тоді як збільшення загальних податкових надходжень 2022 року зумовлене переважно тимчасовими або екстреними заходами й інфляційними процесами.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО- ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

3.1. Міжнародні практики розвитку соціально-економічних процесів через податкову політику

Польща пройшла складний шлях трансформації від планової економіки до ринкової, що значною мірою визначило її сучасну податкову політику. У 1990-х роках країна розпочала масштабні реформи, щоб інтегруватися до світових економічних процесів та приєднатися до Європейського Союзу. Встановлення прозорої системи оподаткування стало одним з ключових завдань, спрямованих на поліпшення інвестиційного клімату та розвитку малого й середнього бізнесу. Важливим кроком було поступове зниження податкового тиску на підприємців та фізичних осіб, одночасно із розширенням бази оподаткування. Це сприяло тому, що Польща перетворилася на одного з лідерів у Східній Європі за темпами економічного зростання. Другим важливим чинником стало запровадження ефективної системи оподаткування доходів компаній. Реформа корпоративного податку передбачала більш сприятливі ставки для бізнесу, що інвестує у нові виробничі потужності та створює робочі місця. Уряд Польщі намагався заохочувати інноваційні галузі, пропонуючи податкові пільги для досліджень та розробок. Прозорі й чітко регламентовані процедури стали додатковим стимулом для міжнародних інвесторів. Завдяки цьому країна залучила значний обсяг прямих іноземних інвестицій, що позитивно позначилося на розвитку технологічного сектору і підвищило конкурентоспроможність польської промисловості на світових ринках [2-4].

Польща, приєднуючись до ЄС, була зобов'язана дотримуватися загальноєвропейських директив, що регулюють ставки й механізми

адміністрування ПДВ. Водночас уряд країни впровадив спеціальні механізми повернення ПДВ для експортерів і схеми, які стимулюють торгівлю та виробництво. Збалансований підхід дав змогу державі забезпечити стабільні надходження до бюджету, а бізнесу – почуватися впевнено щодо сплати та відшкодування податку [20-22]. Це формує сприятливе середовище для розвитку підприємництва та розширення ринків збуту. У Польщі діє прогресивна система, проте уряд неодноразово вживав заходів, щоб не перевантажувати найменш захищені верстви населення. Зокрема, збільшувався неоподатковуваний мінімум, розширювався спектр податкових пільг для сімей з дітьми та громадян із низькими доходами. Одночасно з цим, було здійснено кроки з удосконалення адміністрування податку, перетворивши його сплату на більш простий і зрозумілий процес. Завдяки цим реформам Польща змогла знизити соціальну нерівність і підтримати платоспроможний попит, що стимулює економічну активність (рис.3.1).



Рис.3.1.Напрямки використання досвіду Польщі

Сформовано автором за даними джерел: [21;28]

Частина податкових надходжень залишається на місцях, що дозволяє муніципалітетам самостійно інвестувати у пріоритетні проекти: розвиток інфраструктури, освіти, медичного обслуговування та підтримку підприємництва. Така децентралізація створила умови для здорової конкуренції між регіонами за залучення інвестицій і талантів, а також сприяє більш ефективному використанню бюджетних коштів. Загалом, досвід Польщі демонструє, як грамотне поєднання зваженої фіскальної політики, прозорого адміністрування та державної підтримки може спонукати до потужного соціально-економічного розвитку.

Німеччина має одну з найміцніших та найстабільніших економік у світі, значною мірою завдяки гнучкій та водночас соціально орієнтованій податковій системі. Після Другої світової війни країна була змушена відбудовувати свою економіку з нуля, і вже тоді формувалася фіскальна політика, зорієнтована на підтримку промислового сектору та забезпечення високих соціальних стандартів. За основу було взято принцип «соціальної ринкової економіки», який поєднує ринкові механізми зі значною часткою державного втручання для забезпечення соціальної справедливості. У податковій сфері це проявляється у наявності помірно високих, але прогресивних ставок, які водночас стимулюють розвиток бізнесу і захищають вразливі категорії громадян [29-30]. Другий аспект німецької податкової політики полягає у потужній підтримці малого та середнього бізнесу. Держава пропонує низку механізмів, які роблять оподаткування прозорим і посильним для підприємців-початківців. Зокрема, новостворені фірми часто отримують податкові канікули або знижену ставку корпоративного податку на обмежений час. Крім того, у Німеччині діє система субсидій та грантів на дослідження й розробки, що допомагає стартапам і компаніям, які вкладають кошти в інновації. Важливою складовою також є доступ до пільгових кредитів, які зазвичай супроводжуються податковими преференціями та можливостями амортизації інвестицій (рис.3.2).

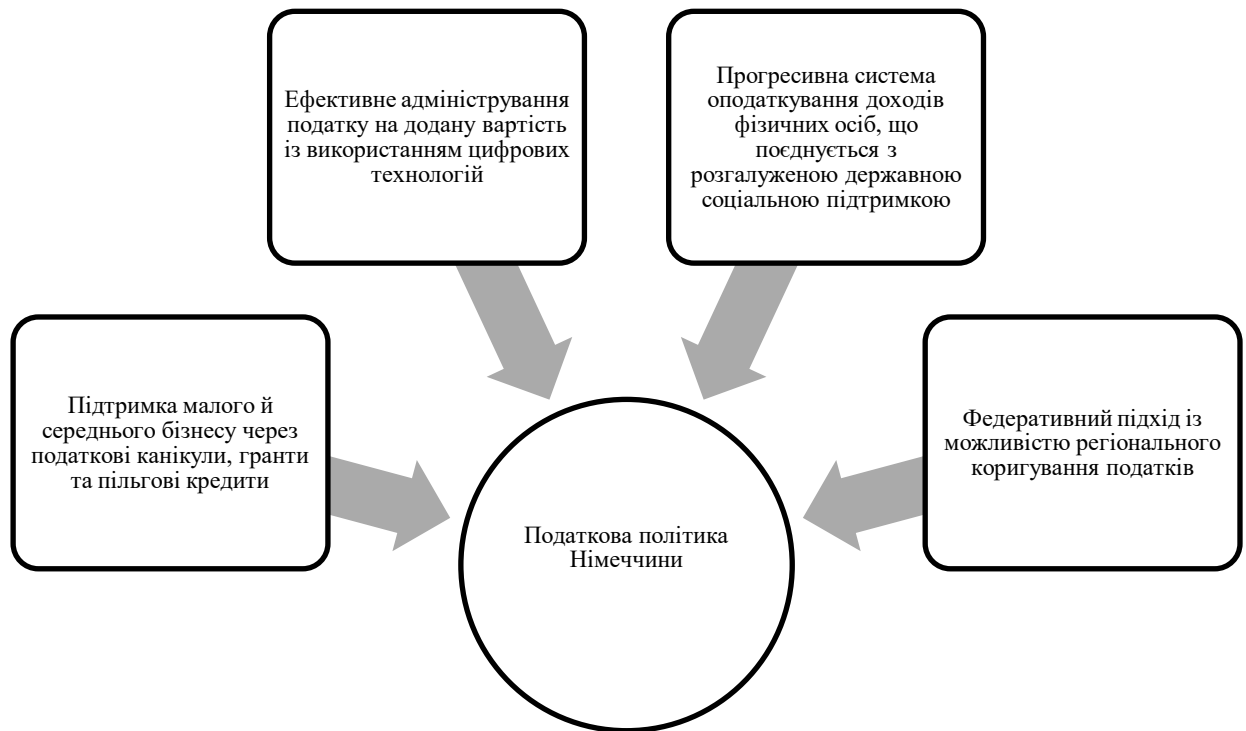


Рис.3.2. Напрямки використання досвіду Німеччини

Сформовано автором за даними джерел: [12;15;19]

Третій пункт: податок на додану вартість (MwSt) у Німеччині залишається важливою складовою бюджету, при цьому він поєднується з ефективним механізмом соціальних трансфертів та регіональних дотацій. Завдяки чітким вимогам до обліку й звітності, а також налагодженій роботі податкових органів, ризик шахрайства з ПДВ у країні є відносно невисоким. Уряд забезпечує проведення регулярних перевірок та впроваджує сучасні цифрові технології, щоб підвищити прозорість розрахунків. Це підкріплюється високим рівнем податкової культури, вихованим у суспільстві, де платити податки вважається частиною соціальної відповідальності.

Інша складова – податок на доходи фізичних осіб (Einkommensteuer). Він має прогресивний характер, причому ставки можуть бути досить високими для громадян із великими доходами. Утім, паралельно існує розгалужена система соціальної підтримки: фінансування освіти, охорони

здоров'я, виплат по безробіттю та пенсійного забезпечення. Це формує відчуття справедливості у суспільстві: громадяни, які отримують більші прибутки, більше віддають у бюджет, натомість і система державних послуг для них функціонує на високому рівні. Соціальна складова також відображається у можливості знижок на оподаткування для утриманців, витрат на освіту та охорону здоров'я. Федеральні землі та муніципалітети мають власні повноваження щодо встановлення деяких місцевих податків. Це дає змогу регіонам реалізовувати власні програми підтримки бізнесу та соціальних ініціатив [39-40]. До прикладу, промислові регіони можуть знижувати земельний податок для підприємств, залучаючи інвестиції та робочі місця, тоді як регіони з аграрним ухилом можуть установлювати пільги для фермерів. Така гнучка система дає змогу підтримувати збалансований розвиток країни, зберігаючи водночас єдині фіскальні стандарти на загальнодержавному рівні.

Чехія відома тим, що успішно поєднала історичні традиції промисловості з сучасними підходами до розвитку економіки. Після розпаду Чехословаччини й переходу до ринкової економіки, уряд Чехії приділяв значну увагу реформуванню податкової системи з метою залучення іноземних інвесторів і підтримки малого та середнього бізнесу. Одним із ключових принципів стало підтримання невисоких ставок корпоративного податку в поєднанні з прозорим механізмом його адміністрування. Це дало змогу країні сформувати позитивний імідж для міжнародного капіталу та сприяти будівництву нових підприємств, зокрема у сфері автомобілебудування і високотехнологічних секторів (рис.3.3).

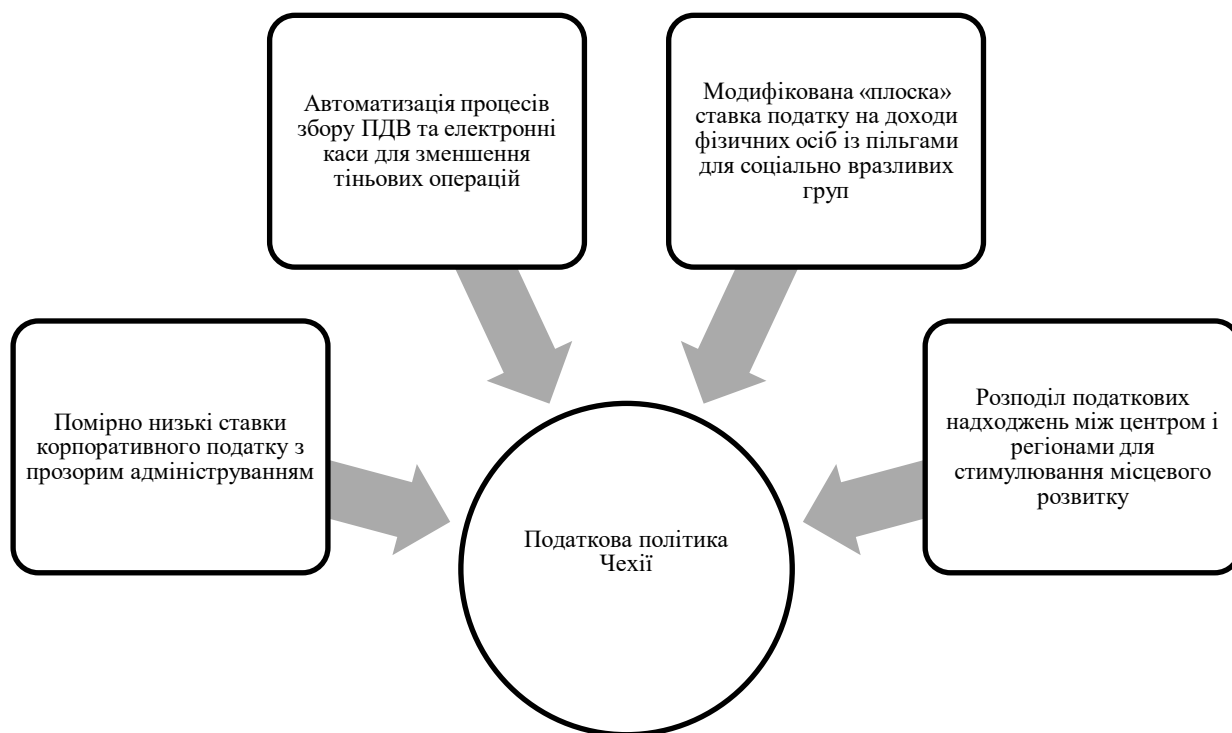


Рис.3.3.Напрямки використання досвіду Чехії

Сформовано автором за даними джерел: [3;6;12]

Оскільки Чехія є членом Європейського Союзу, вона дотримується основних директив щодо формування ставок і механізмів збору ПДВ. Водночас держава докладає значних зусиль, аби автоматизувати процес звітності та спростити його для підприємців. Була запроваджена система електронних кас, що ускладнює ухилення від сплати податку й підвищує прозорість операцій. Значна частина доходів від ПДВ повертається в економіку у вигляді державних інвестицій в інфраструктуру, навчання працівників і розвиток регіонів. Таким чином, податок на додану вартість стає ефективним інструментом для стимулювання внутрішнього попиту й модернізації промислових об'єктів.

3.2. Проблеми на прогалини сучасної податкової політики в Україні

Сучасна податкова політика в Україні перебуває під потужним тиском через поєднання низки внутрішніх і зовнішніх викликів, які посилилися у зв'язку з воєнним станом. Фіскальна система, що раніше вже зазнавала суттєвої критики через нестабільність правил оподаткування, тепер отримала ще більш складне навантаження. Адже одночасно необхідно зберігати бюджетну стабільність, стимулювати економічну активність, підтримувати соціальні видатки та забезпечувати критичні оборонні потреби. В таких умовах відсутність узгодженої довгострокової стратегії стає очевидною, а слабка координація між різними гілками влади лише поглиблює проблеми й створює додаткові прогалини у податковому законодавстві та його адмініструванні. Одним із ключових викликів постає брак належної передбачуваності податкових зобов'язань для бізнесу. Умови воєнного стану спонукали владу до термінових і багато в чому імпровізованих рішень, аби реагувати на надзвичайні події, зокрема термінові заходи для посилення фінансової стійкості держави. Проте часті та фрагментарні зміни ставок, пільг і правил оподаткування не дають бізнесу впевненості, що гальмує інвестиції та довгострокове планування. Велика кількість податкових норм при відсутності системного підходу породжує правову невизначеність, а це, своєю чергою, сприяє зниженню довіри до державних інституцій і поглиблює проблему ухилення від сплати податків (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Найбільш вагомі проблеми сучасної податкової політики в Україні

Нестабільність податкового законодавства	Часті зміни правил оподаткування та відсутність довгострокової візії негативно впливають на бізнес-середовище, адже підприємець не може ефективно планувати виробничі процеси й інвестиції	Відсутність регіональної диференціації.	Умови ведення бізнесу суттєво відрізняються в різних регіонах країни, особливо поблизу зон активних бойових дій. Однак чинна податкова політика не завжди враховує ці особливості, що призводить до нерівномірного навантаження та неефективного розподілу ресурсів
Недосконале адміністрування податків	Система податкової звітності та контролю часто перевантажена бюрократичними процедурами, які сповільнюють рух коштів і створюють передумови для помилок чи зловживань	Недостатня гнучкість стимулів	Щоб підтримати економіку, держава інколи запроваджує податкові пільги чи відстрочки, та вони часто є короткостроковими й не мають комплексної логіки. Галузі, які могли б стати локомотивом економічного зростання, не отримують належної підтримки через невважену систему податкових стимулів

Сформовано автором

Суттєвою проблемою є недосконалість механізмів адміністрування податків. З одного боку, Державна податкова служба України намагається здійснювати перехід до електронних сервісів, спрощувати процедури для платників податків і посилювати прозорість. З іншого боку, швидкі зміни в законодавстві та часто недостатній рівень кваліфікації персоналу призводять до неоднозначного тлумачення нових норм. Це створює хаотичні ситуації на практиці, коли платники податків не впевнені, чи правильно вони виконують свої зобов'язання. Крім того, в регіонах, що найбільше постраждали від військових дій, податкове адміністрування ускладнюється логістичними, технічними та кадровими проблемами, тому держава мусить оперативно реагувати на ці виклики. Ще одна прогалина полягає у недостатньому

врахуванні регіональної специфіки, особливо в умовах воєнного стану. Податкова політика не завжди враховує складні обставини, з якими стикається бізнес на територіях, наближених до зони активних бойових дій. Там підвищуються витрати на безпеку, логістику й відновлення виробничих процесів, але фіскальні інструменти, які б могли компенсувати ці додаткові ризики, зазвичай застосовуються повільно або взагалі не розроблені. Така ситуація підвищує нерівномірність розвитку регіонів, оскільки підприємці змушені або змінювати локацію, або згорнути діяльність, не маючи належної податкової підтримки (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Найбільш вагомі прогалини сучасної податкової політики в Україні

Брак чіткої стратегії адаптації до воєнних умов	Хоча держава здійснює певні кроки для реагування на надзвичайну ситуацію, відсутність єдиного документу або плану з чітко визначеними показниками успіху породжує фрагментарні та несинхронізовані дії	Відсутність постійного моніторингу ефективності пільг	Механізми оцінки результатів запроваджених податкових пільг або відстрочок фактично не працюють в оперативному режимі. Це означає, що влада не має об'єктивних даних для ухвалення коригувальних рішень
Обмежена інтеграція електронних сервісів	Попри намагання перевести взаємодію між платником податків і державою в цифрову площину, ці сервіси все ще потребують подальшого доопрацювання та розширення функціоналу. В багатьох випадках платники зіштовхуються зі складнощами при реєстрації, подачі звітності чи отриманні інформації, що уповільнює процес і може призводити до помилок	Недостатня координація між фіскальними та соціальними органами.	Податкова політика має пряме відношення до фінансування соціальних програм і допомоги населенню, однак відсутність тісної взаємодії між органами, що відповідають за податки та соціальний захист, призводить до нерівномірного розподілу коштів

Сформовано автором

Важливою складовою недосконалості податкової політики є ризик зниження бюджетних надходжень від ключових галузей, які найбільше

постраждали через воєнний стан. З одного боку, уряд прагне надати цим галузям тимчасові податкові послаблення, щоб вони могли продовжувати функціонувати. З іншого боку, держава не може допустити надмірного падіння бюджетних надходжень, адже її зобов'язання щодо соціального захисту та відновлення економічної активності є нагальними. Це породжує дисбаланс: надання надто великих пільг у поточній ситуації може підірвати фінансову стабільність, а їх відсутність може знищити окремі сегменти економіки.

3.3. Формування механізму підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток

Формування механізму підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток в умовах воєнного стану стає одним із найбільш пріоритетних завдань для України. Економіка держави опинилася у складному становищі, коли необхідно одночасно забезпечувати видатки на оборону, підтримувати населення та стимулювати відновлення бізнес-активності. Податкова політика в таких обставинах має діяти як гнучкий інструмент, здатний не тільки акумулювати необхідні фінансові ресурси, а й запускати механізми прискореної реабілітації ключових галузей. Саме тому актуальність формування чіткого й зрозумілого механізму не викликає сумнівів: без цього інші економічні заходи можуть виявитися недостатньо дієвими. По-перше, ефективна податкова політика дозволяє збалансувати фіскальні та економічні інтереси країни. Надмірне податкове навантаження може знизити динаміку відновлення економіки, оскільки підприємства не матимуть належних стимулів для інвестування та розширення своєї діяльності. З іншого боку, занадто ліберальний режим оподаткування не забезпечить потрібних ресурсів для державних видатків. Створення механізму, що бере до уваги реальний стан економіки та

передбачає адаптивні заходи для різних секторів, допоможе знайти «золоту середину» між наповненням бюджету й збереженням економічної активності.

У період воєнного стану посилюється потреба у програмах соціального захисту, реабілітації постраждалих регіонів і допомозі внутрішньо переміщеним особам. Податкові надходження стають головним джерелом, що має забезпечити фінансування цих програм. Якщо податкова політика працює неефективно або непрозоро, державі буде складніше виконувати свої соціальні зобов'язання, що може призвести до зростання нерівності та загострення економічних проблем, зокрема безробіття та бідності.

Необхідність формування ефективного податкового механізму зумовлена потребою стимулювати розвиток інноваційних та високотехнологічних секторів економіки. На сьогодні Україні вкрай потрібно диверсифікувати свій економічний потенціал і поступово переходити від сировинної орієнтації до виробництва товарів і послуг з високою доданою вартістю. Дієвий податковий інструмент повинен включати гнучкі стимули для тих галузей, які здатні генерувати нові робочі місця, приносити більший прибуток і розвивати науково-дослідницьку базу. Така політика, зокрема, могла б передбачати тимчасові пільги для підприємств, що впроваджують у своїй діяльності нові технології чи розробляють продукцію, спрямовану на експорт. Наявність єдиного електронного реєстру, спрощених звітних процедур і чітких інструкцій щодо застосування податкових пільг може зробити податкову систему більш привабливою для сумлінних платників. Крім того, ефективна податкова політика, що враховує локальні особливості та реальні потреби підприємств, сприятиме покращенню ділового клімату, а відтак і пришвидшенню економічного відновлення (рис.3.4).

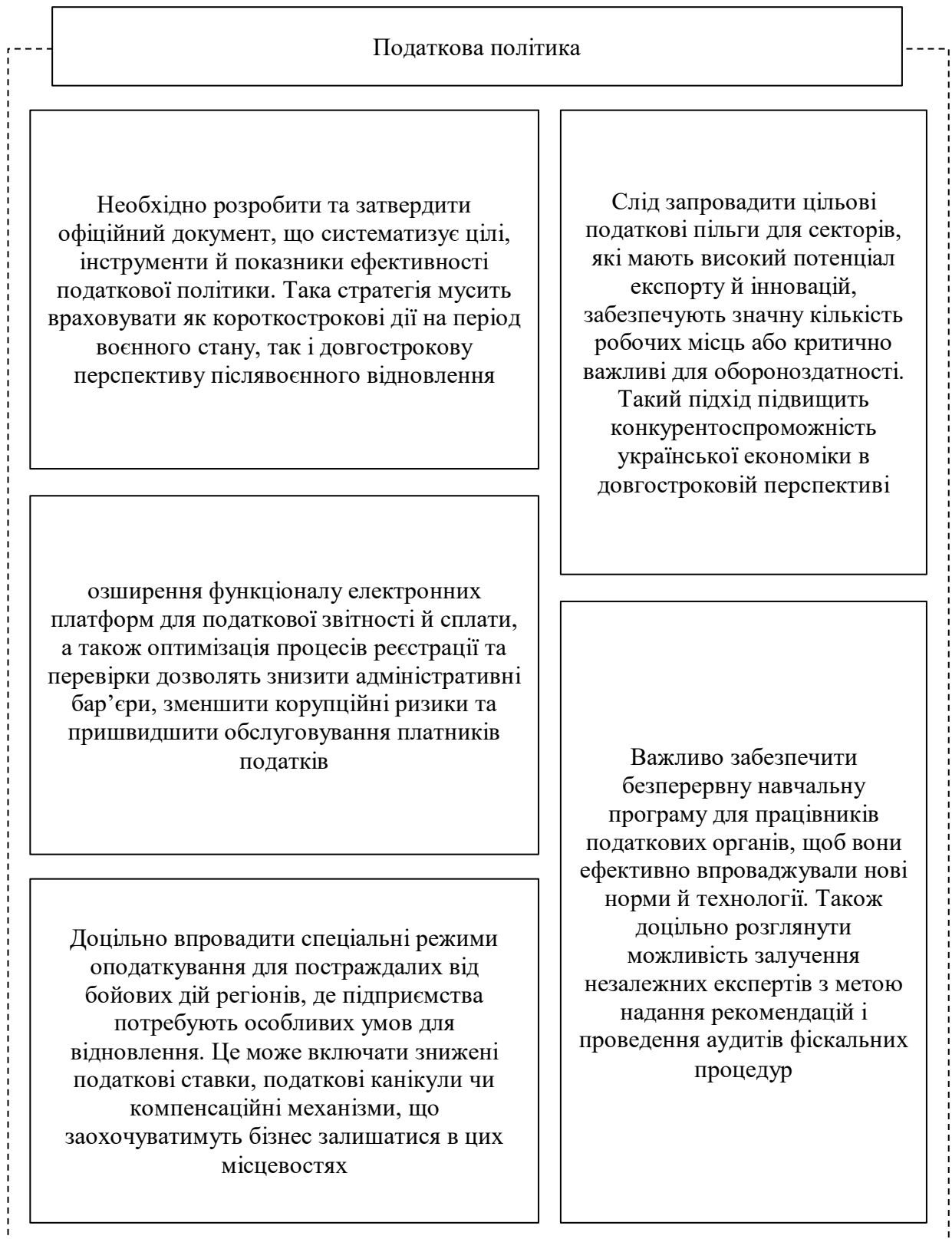


Рис.3.4.Механізм підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток

Сформовано автором

Відтак, ефективний механізм податкової політики є підґрунтям для довгострокового планування державної стратегії. Воєнний стан змушує здійснювати термінові кроки задля виживання економіки, але слід думати і про післявоєнне відновлення. Якщо податкова система залишиться хаотичною та неадаптованою, це ускладнить залучення іноземних інвестицій і реалізацію великих інфраструктурних проєктів. Тоді як чітка та прозора концепція з механізмами стимулювання стратегічних галузей сформує належне підґрунтя для зростання, створить нові робочі місця й підвищить конкурентоспроможність України на міжнародному ринку. Отже, потреба у формуванні такого механізму очевидна, і вона стає життєво важливою для забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку.

Висновки до розділу 3

За результатами визначення підвищення ефективності податкової політики в контексті розвитку соціально-економічних процесів, можна зробити наступні висновки:

1. Аналіз досвіду Польщі, Німеччини та Чехії свідчить, що податкова політика може бути надзвичайно потужним інструментом розвитку соціально-економічних процесів. Правильно скоординовані заходи щодо ставок, пільг, адміністрування та децентралізації сприяють зростанню підприємницької активності, залученню інвестицій і створенню робочих місць, водночас забезпечуючи соціальний захист громадян і зниження нерівності.

2. Аналіз продемонстрував, що найбільші проблеми сучасної податкової політики в Україні полягають у нестабільності законодавства, недосконалому адмініструванні, відсутності регіональної диференціації та недостатній гнучкості стимулів для стратегічних галузей. Такі чинники ускладнюють діяльність бізнесу, стримують розвиток економіки і перешкоджають повноцінному фінансуванню соціальних програм, особливо

в умовах воєнного стану, коли перед державою стоїть комплекс завдань із забезпечення обороноздатності та одночасного відновлення економічного потенціалу.

3. Встановлено, що розробка й реалізація механізму підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток залишається критично важливою в сучасних реаліях. Оскільки воєнний стан зумовлює посилений тиск на ресурси та потребує швидких рішень, системний підхід до оподаткування набуває особливої гостроти. Сформовано механізм підвищення ефективності впливу податкової політики на соціально-економічний розвиток.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі досліджено теоретичні основи особливостей впливу податкової політики на соціально-економічні процеси в державі. Проведено аналіз особливостей формування податкової політики в Україні. На основі проведеного дослідження зроблено такі висновки:

1. У першому розділі кваліфікаційної роботи обґрунтовано, що однією з найважливіших умов успішності держави стає здатність її податкової системи адекватно реагувати на стрімкі економічні та соціальні зміни. Це потребує системної взаємодії усіх зацікавлених сторін, починаючи від бізнесу та наукової спільноти й завершуючи пересічними громадянами, які безпосередньо відчують наслідки податкових новацій на власному рівні добробуту. Встановлено, що для збереження конкурентоспроможності у глобальному просторі податкова політика повинна залишатися відкритою до інновацій, підтримувати підприємницьку ініціативу та формувати справедливе середовище перерозподілу ресурсів. У цьому контексті ефективна взаємодія між законодавчою, виконавчою владою та громадянським суспільством виступає критичною передумовою для збалансованого й довготривалого економічного зростання. Доведено, що саме комплексне бачення соціальних і економічних факторів, доповнене екологічним усвідомленням, дає можливість урядам будувати ефективну політику розвитку. Це підкреслює необхідність узгодження різних підходів і врахування інтересів широкого кола стейкхолдерів – від бізнесу до громадських організацій. Стійкий соціально-економічний розвиток є динамічним процесом, де пріоритети можуть змінюватися зі зміною внутрішніх і зовнішніх умов. Тому держава має гнучко реагувати на виклики, гармонізувати соціальні та економічні цілі, прагнучи до інноваційних рішень і підтримуючи рівновагу в суспільстві та економіці. Лише за такої умови можна досягти конкурентоспроможності на світовій арені й забезпечити тривалу стабільність.

2. У другому розділі встановлено, що вектор податкової політики значною мірою зумовлений актуальними безпековими пріоритетами, тому її гнучкість і здатність швидко реагувати на зовнішні виклики набувають життєвої важливості. Воєнна ситуація змусила уряд переглянути традиційний підхід до оподаткування, пропонуючи низку антикризових рішень, які, з одного боку, полегшують роботу бізнесу, а з іншого – дають можливість збирати достатньо коштів для оборони та соціальних видатків. Довгострокова перспектива податкової політики тісно пов'язана з економічним відновленням та інтеграцією України у міжнародні структури. Після закінчення активних бойових дій сучасні тимчасові інструменти можуть бути трансформовані у постійні норми, націлені на підтримку інновацій, залучення інвестицій і відбудову інфраструктури. Саме тому податкова політика має стати одним із ключових чинників відновлення української економіки та соціальної сфери. Визначено, що у короткостроковій перспективі податкова політика відіграє роль «подушки безпеки», що дає змогу уряду терміново отримувати необхідні кошти на оборону та соціальні виплати. При цьому спрощення або тимчасове скасування деяких податків у зонах бойових дій чи для релокованих підприємств може допомогти зберегти економічну активність і не дати повністю зруйнуватися виробничим ланцюгам. У довгостроковій перспективі ефективність впливу податкової політики залежатиме від здатності уряду впроваджувати комплексні реформи, що заохочують інвесторів, підтримують малий і середній бізнес та забезпечують справедливий перерозподіл податкового тягаря. Інтеграція з міжнародними організаціями та формування прозорого середовища для підприємницької діяльності можуть слугувати точкою відліку для успішної післявоєнної реконструкції та сталого економічного зростання.

3. У третьому розділі доведено, що кожна країна, яка прагне поліпшити соціально-економічний стан, має розробити комплексний підхід до податкової політики, узявши до уваги власні історичні, культурні та

політичні особливості. Успіх полягає не лише у встановленні адекватних ставок, а й у прозорому адмініструванні та продуманих соціальних програмах. Приклади Польщі, Німеччини та Чехії доводять, що поєднання економічної свободи з державною підтримкою ключових секторів дає змогу забезпечити стаке зростання. Крім того, ефективна податкова політика має бути гнучкою та вчасно реагувати на глобальні виклики й можливості, будь то цифровізація, екологічні проблеми чи зміна демографічної структури суспільства. Дотримуючись цих принципів і враховуючи найкращі міжнародні практики, можна сформувати стійку економічну модель, що інтегрує підприємницький потенціал і водночас гарантує якісні соціальні стандарти для населення. Встановлено, що значною прогалиною є відсутність чіткої стратегії адаптації до умов воєнного стану, що ускладнює своєчасне й адекватне реагування на реальні виклики економічного та соціального характеру. Додатково впливає брак постійного моніторингу результативності запроваджених податкових пільг і відсутність якісного зворотного зв'язку від бізнесу та громадян. Це призводить до ситуації, коли навіть корисні ініціативи можуть діяти неефективно, адже їх тривалість і параметри не коригуються вчасно. Обмежена інтеграція електронних сервісів та слабка координація між фіскальними і соціальними органами створюють додаткові адміністративні бар'єри та знижують рівень прозорості. Усе це ускладнює фіскальну діяльність, збільшує ризик зловживань та зменшує довіру до системи, що врешті-решт може негативно вплинути на готовність платників чесно виконувати свої податкові зобов'язання. Успішність післявоєнного відновлення великою мірою залежить від того, наскільки ефективно та передбачувано будуть діяти податкові інструменти в період надзвичайної ситуації і чи стануть вони потужним каталізатором економічного зростання, соціального захисту та залучення інвестицій у довгостроковій

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баранник Л.Б., Піскова Ж.В. Нова парадигма розвитку податкової політики в Україні. *Філософія. Культура. Життя*. 2015. Вип. 42. С. 112–122.
2. Бойко М.Д. Гармонізація податкових систем як елемент податкової політики. *Податки і фінанси*. 2019. № 5 (25). С. 23–29.
3. Василенко Ю.П. Зарубіжний досвід впровадження податкових реформ: соціально-економічний аспект. *Журнал економічних досліджень*. 2018. № 3 (61). С. 76–83.
4. Васильєва Т.Е. Особливості формування податкової політики в Україні. *Український журнал економіки*. 2018. № 3 (45). С. 76–82.
5. Галабурда А.С., Шевченко С.О. Податкова політика в умовах воєнного стану. *Економічний вісник університету*. Випуск №54. 2022. С. 123 -130.
6. Голованова Л.В. Податкове планування у розвинених країнах: стратегії та інструменти. *Міжнародна економічна політика*. 2017. № 5 (59). С. 98–105.
7. Гомон М.В. Податкова політика держави та принципи її формування. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 673– 676.
8. Грищенко Л.М. Вплив податкової політики на соціально-економічний розвиток. *Економіка та держава*. 2017. № 6 (32). С. 54–60.
9. Державна служба статистики України. 2025. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
10. Желай О.В. Інституціональне забезпечення координованої реалізації податкової політики на сучасному етапі розвитку українського суспільства. *Економіка, управління та адміністрування*. 2020. № 1. С. 104–107.
11. Жук С.Я. Податкова політика та її вплив на інвестиційну активність. *Економічний часопис*. 2020. № 1 (12). С. 47–53.

- 12.Іваненко О.В. Зарубіжні моделі податкової політики: історичний аспект та сучасні тенденції. *Міжнародні відносини та економіка*. 2019. № 4 (68). С. 110–117.
- 13.Кіріченко Л.А. Вплив податкових навантажень на бізнес-клімат. *Бізнес інформ*. 2014. № 8 (42). С. 34–39.
- 14.Коваль І.П. Вплив податкової політики на економічне зростання країни. *Вісник економіки*. 2022. № 2 (48). С. 35–40.
- 15.Козак Т.М. Механізми формування податкової політики: досвід розвинених країн. *Сучасні виклики економіки*. 2020. № 4 (70). С. 55–62.
- 16.Контроль у бюджетних установах: теорія та практика : монографія. Дікань Л.В. та ін.; за заг. ред. Л.В. Дікань. Харків : ХНЕУ ім. С. Кузнеця. 2016. 332 с.
- 17.Кульчицький М.І., Корнілова Є.Є. Управління фінансами на регіональному рівні. *Східна Європа: Економіка, бізнес та управління*. 2017. № 3 (08). С. 285-288.
- 18.Литвин Б.І. Стимулююча роль податкової політики у відновленні економіки. *Економічний вісник*. 2016. № 4 (28). С. 88–94.
- 19.Литвиненко П.К. Зарубіжний досвід інтеграції податкових реформ у сучасну економіку. *Сучасна економіка*. 2021. № 2 (60). С. 45–52.
- 20.Максімова В.Ф. Організація державного фінансового контролю: навчальн. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2012. 276 с.
- 21.Мельник В.Ф. Порівняльний аналіз податкової системи США та країн Західної Європи. *Економічні дослідження*. 2019. № 2 (63). С. 67–74.
- 22.Мельник П. В. Податкова політика України: навч. посіб. / П.В. Мельник, З.С. Варналій, Л.Л. Тарангул. К: Знання України, 2017. 505 с.
- 23.Мороз Ю.П. Податкові інструменти в системі державного регулювання. *Економічні стратегії*. 2015. № 7 (53). С. 70–75.
- 24.Нечипоренко А. В., Панченко І. В., Мороз Л. О. Стан і перспективи розвитку податкової політики України. *Бізнес Інформ*. 2021. №5. С. 348–354.

- 25.Павленко О.М. Податкова політика та економічний розвиток. *Економіка та прогнозування*. 2007. № 8 (36). С. 115–121.
- 26.Пасічний М.Д. Податкова політика України в сучасних умовах. *Вісник Одеського національного університету*. 2016. Вип. 7 (2). С. 123—128.
- 27.Пашко П.В. Реформування податкової системи України: сучасні виклики та орієнтири: монографія/ за заг. ред. П. В. Пашка, Л. Л. Тарангул. Київ: Новий друк, 2015. 570 с.
- 28.Петренко А.С. Реалізація податкової політики за кордоном: аналіз кейсів розвинутих країн. *Економічний вісник*. 2020. № 1 (72). С. 25–32.
- 29.Петренко О.В. Методи регулювання податкової політики в Україні. *Фінанси України*. 2021. № 4 (34). С. 112–118.
- 30.Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755 - VI. URL: http://zakon4.rada.gov.ua /laws/show/988_007
- 31.Поснова Т.В., Циганкова С.Л. Особливості здійснення бюджетно-податкової політики та шляхи її вдосконалення. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 71–75.
- 32.Прасюк В.М. Державний фінансовий контроль: визначення поняття. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 3(28). Т. 2. С. 97-102.
- 33.Руденко Ю.М. Податкова політика держави: теорія і практика. *Економічна аналітика*. 2011. № 11 (39). С. 94–100.
- 34.Руденко Ю.М. Сутність податкової політики держави та вплив громадянського суспільства на її вироблення та реалізацію. *Держава та регіони*. 2017. № 3 (59). С. 94–99.
- 35.Сидоренко Н.І. Податкова політика в країнах Європейського Союзу: формування та виклики. *Податковий огляд*. 2018. № 3 (55). С. 80–87.
- 36.Ткаченко А.О. Напрями оптимізації податкової політики. *Фінанси і кредит*. 2012. № 9 (51). С. 102–108.
- 37.Чинчик А.А. Податкова політика та механізм її формування і реалізації. «Інтелект ХХІ». 2021. №1. С.68 – 71.

- 38.Швабій К.І. Теоретичні підходи до формування та реалізації податкової політики держави. *Фінанси України*. 2015. № 10. С. 90–103.
- 39.Шевченко Н.В. Механізм оцінки ефективності державного фінансового контролю в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.08. Суми, 2011. 21 с.
- 40.Шевчук В.А. Аналіз ефективності податкової політики в Україні. *Український економічний журнал*. 2013. № 2 (16). С. 25–30.

ДОДАТОК А

Відповідність типів і моделей податкової політики

